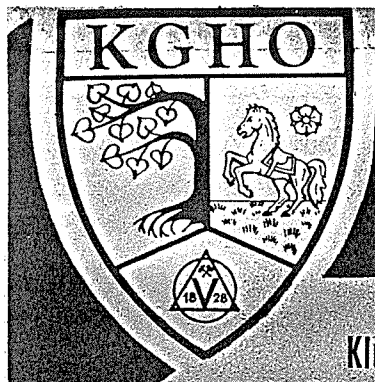

ZPRAVODAJ

Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG

ROČNÍK V.

OBSAH:

II. setkání genealogů a heraldiků

J. Palát: Filigrány, obchodní značky papírnické a osobní pečete mistrů papírníků	4
J. Pchálek: Novotvar hříchem či potřebou heraldiky?	9
F. Šustek: Znaky, pečete a razítka městečka Spálova a obcí bývalého spálovského statku	11
L. Szabó: Příspěvek k dějinám protifašistického odboje ve Vítkovických železárnách	17
I. Šrámek: K výrobě ocelových zvonů na Ostravsku	19
Lo vaší knihovny	
Z činnosti klubu	

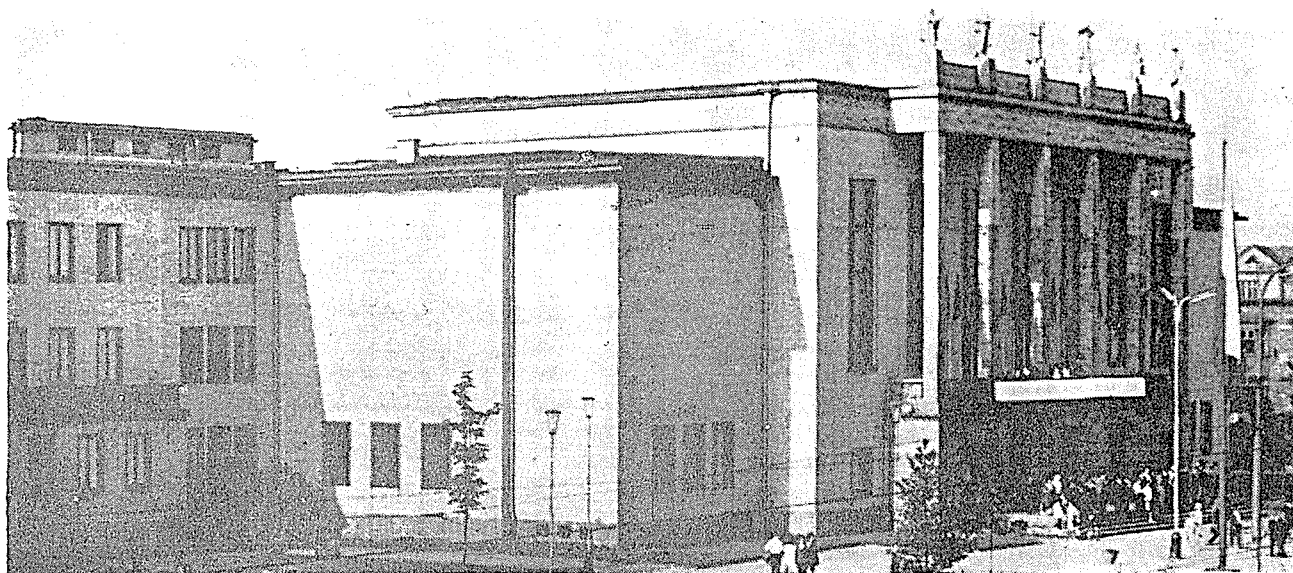
Zpravodaj vydává Klub genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovic. Uzávěrka čísla 1 V. ročníku byla 21. 12. 1982. Za původnost a obsah článků ručí autoři. Veškeré články, drobné příspěvky a jinou korespondenci zasílejte laskavě na adresu: KGHO, pošt. schr. 217, 729 17 Ostrava 1. Schváleno k tisku odborem kultury NVO pod čj. 75/81, ze dne 24. 11. 1981.

Fotografie na titulní straně — sekret Josefa Ruffa, papírníka opavského. (K článku J. Paláta — foto H. Kunzová)

Kresba na zadní straně obálky — německý papírnický erb z roku 1981. (K článku J. Paláta — kresba P. Pavlíňák.)

Tisk: Okresní podnik služeb, Frýdek-Místek, závod 4 Vratimov

číslo zakázky 4706

Dům kultury VŽSKG — místo II. setkání genealogů a heraldiků.

15.—16. říjen 1983

II. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě

Po téměř tříletém přípravném období, které uplynulo od I. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě, uskuteční Klub genealogů a heraldiků v Ostravě při Domu kultury pracujících Vítkovic ve dnech 15. a 16. října 1983 již druhé setkání odborníků i zájemců o genealogii, heraldiku a další pomocné vědy historické. Výbor Klubu genealogů a heraldiků Ostrava vyhláší tyto tématické okruhy, kterými se bude jednání zabývat:

ZÁKLADNÍ TÉMATICKÝ OKRUH:

Postavení československé genealogie a heraldiky v marxistické historiografii.

TÉMATICKÉ OKRUHY:

1. Význam genealogického a heraldického bádání pro studium regionálních dějin.
2. Přínos genealogie a heraldiky pro poznání obecných dějin.
3. Výtvarný vývoj naší a evropské heraldiky.
4. K dějinám genealogického a heraldického bádání v ČSSR.
5. Ste výročí narození Josefa Pilnáčka.
6. Současný stav poznání městské heraldiky.
7. Terminologické problémy genealogie a heraldiky.
8. Metody genealogického a heraldického bádání.
9. Stav poznání československých genealogických a heraldických pramenů.
10. Výsledky dílčích genealogických studií.
11. Výsledky dílčích heraldických studií.
12. Výsledky dílčích sfragistických studií.

Zájemce o účast a o přednesení referátu v některém z uvedených tématických okruhů žádáme, aby použili přihlášku, která je vložena v tomto čísle Zpravodaje.

Přednes jednotlivých referátů by neměl přesáhnout 10—15 minut. Referáty pak budou v krátké době vydány v plném znění ve Sborníku.

Výbor KGHO prosí všechny přednášející, aby zaslali plné znění svého referátu (event. s fotografiemi, kresbami apod.) na adresu KGHO pokud možno nejpozději do 10. října 1983. Dále žádá, aby přednášející své referáty k otištění ve Sborníku psali strojem s dodržením formy pro úpravu písemností psaných strojem (ČSN 016910 — v zásadě text psaný po jedné straně listu A4 s třiceti řádky o šedesáti úhozech). Tímto způsobem hodlá výbor KGHO urychlit přípravu tisku Sborníku referátů.

Přesný program a organizační pokyny budou přihlášeným účastníkům rozesílány počátkem měsíce září.

Vyplněné přihlášky a správný poplatek zašlete laskavě nejpozději do 30. června 1983 na adresu: KGHO, poštovní schránka 217, 729 17 Ostrava 1.

Výbor KGHO

Filigrány, obchodní značky papírnické a osobní pečete mistrů papírníků

-- Příspěvek k občanské heraldice --

Filigrány, průsvitky

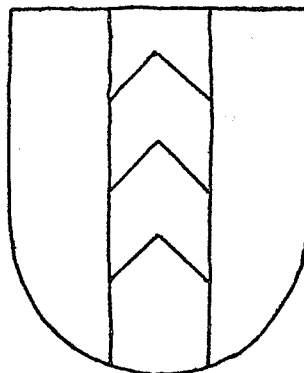
Se vznikem řemeslných bratrstev, cechů v průběhu 13.—16. stol. dochází i na našem území ke snaze označovat jednotlivé výrobky ochrannými značkami či cechovními pečeti, a tím označovat vlastně kvalitu a místo vzniku jednotlivých produktů. Tento způsob ochrany výrobků užívali již ve 14. stol. brněnská cínaři, kteří jako ochranné známky užívali znaku města Brna, a hlavně to byli soukeníci v různých městech, již označují jednotlivé postavy sukna buď znakem městským¹⁾ nebo cechovní pečeti.²⁾

Obdobná situace je i v papírnickém řemesle. Zde však ochranná známka je uložena přímo v samostatném artefaktu už při výrobě archu papíru. Staří papírníci věděli, že hrubší mosazné dráty — osnovy i tenké drátky zvané útky, které vytvářejí síto čerpací formy, zanechávají i v hotovém archu papíru stopy, jenž jsou zvláště patrné proti světlu. A byli to právě italská papírníci, kteří poprvé použili záměrně stop v papíru k označování svých výrobků. Na drátěnou formu umístili znak či spíše znamení, který svou konkávností — vypouklostí z plochy síta v místě styku s papírovou kaší vytvořil tenší vrstvu vláken, která po lisování i dalších úpravách papíru zůstala proti světlu zřetelná.³⁾ První doložená ochranná známka papírnická, první filigrán, průsvitka, pochází z italské papírny; nalezena byla v Bologni a datum na písemnosti uvádí rok 1282.⁴⁾ Označování papíru se šířilo poměrně rychle i po dalších italských papírnách, a současně s postupem rozšiřování výroby papíru do jiných zemí, např. Francie, Německa, se uplatňuje i označování místa vzniku archu papíru.

První doložený filigrán na území ČSSR pochází z opavské papírny a dr. Indra jej datuje k roku 1510. Ochranná známka

na archu papíru z této doby nese znak města Opavy, respektive Opavského knížectví, i když je papírna vrchnostenským majetkem.⁵⁾ Rovněž městská papírna v Olomouci i městské papírny v Litvli a Šumperku používají jako průsvitku znaky svých měst.⁶⁾ Po vzoru městských papíren zřizovali později své vlastní papírny i někteří majitelé panství pro zvýšení svých příjmů. U těchto papíren nacházíme hlavně v 16.—18. stol. nejčastěji stylizované erby majitelů papíren, později doplňované iniciálami nájemců či emfyeutických majitelů těchto dílen, tedy mistrů papírníků. V průběhu staletí

se filigrán vyvíjí od prosté značky či emblému v 15. a 16. stol. až k barokně náročnému filigránu ve stol. 18.⁷⁾ Byl tedy filigrán, průsvitka, současně značkou kvality, symbolem dobré práce. Proto brzy po rozšíření průsvitek dochází k falšování filigránů papíren, jejichž papír

Nejstarší dochovaný filigrán na území ČSSR. Podle cit. díla B. Indry.

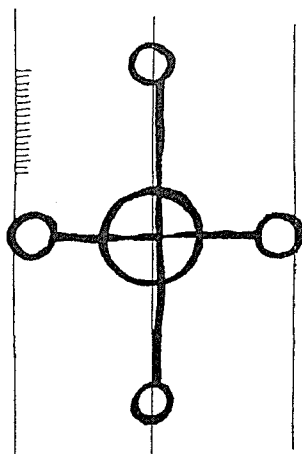
má dobrý zvuk na trzích i v kancelářích. Za všechny uveďme příklad z Opavy: „Ve 40. letech 16. stol. označoval opavský papírník část vyráběného papíru filigránem podobným značce svídnické papírny (divoká svině — znak města Svídnice), která měla dobrou pověst, patrně aby zamezil konkurenci svídnických papírů, dovážených na výroční trhy do Opavy a jiných slezských a moravských měst. Svídnický

papírník si na to stěžoval u císaře Ferdinanda I., který mandátem z 27. 6. 1546 zakázal opavskému papírníku i jiným papírnám napodobení značky divoké svině.“⁸⁾

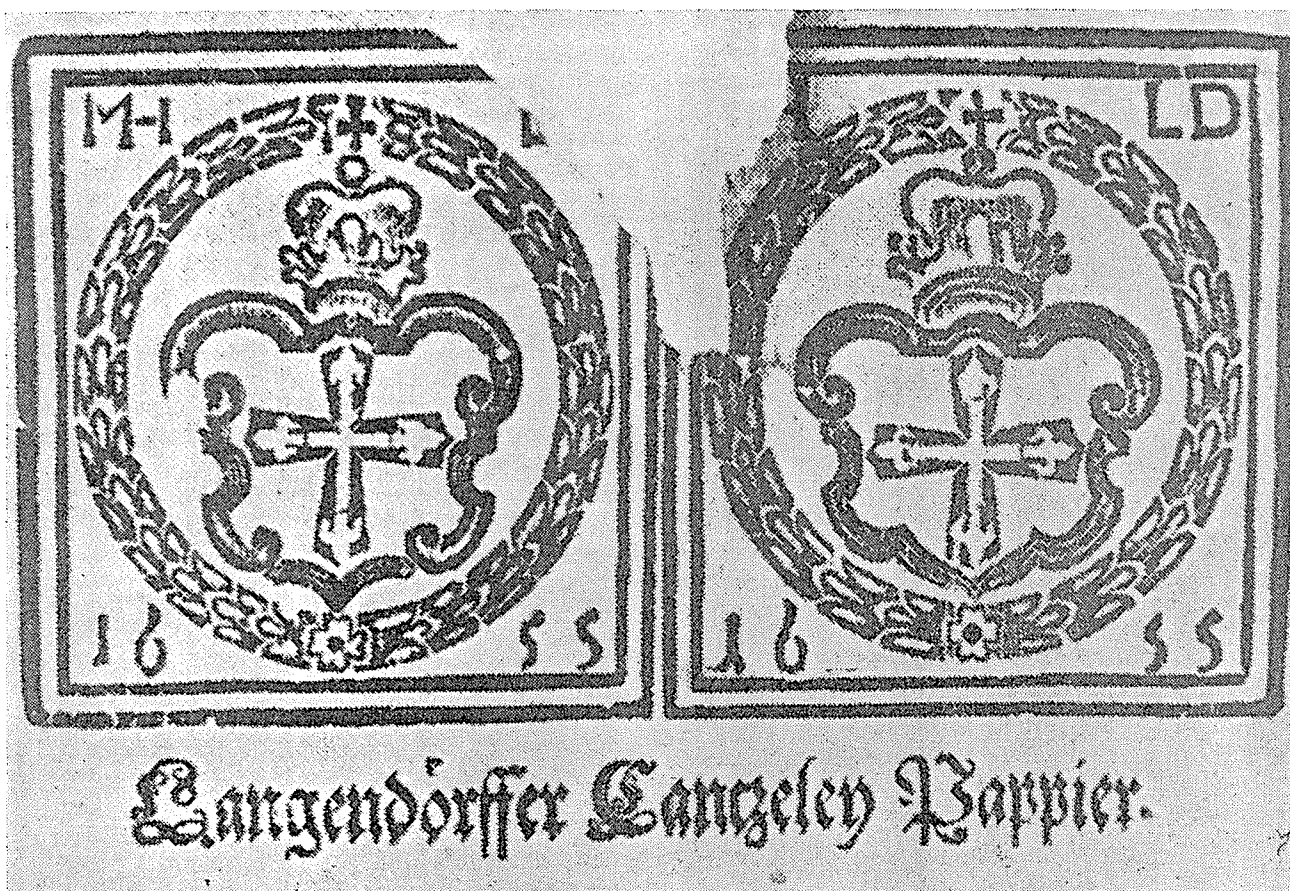
S nástupem technické revoluce v 1. pol. 19. stol. a hlavně vynalezením papírnického stroje dochází k úpadku užívání ochranných známek — filigránů. Do současnosti se dochovalo užívání starého losinského filigránu u provozu ruční papírny ve Velkých Losinách. Je to žerotínský lev na třech vrších; první takový filigrán je I. Šilhanem datován k roku 1596.⁹⁾

Obchodní značky papírnické

Pro obchodní účely byl vyrobený papír balen do rysů a balíků.¹⁰⁾ Každý rys papíru byl přebalen obalem z hrubšího papíru, na který byla pomocí dřevěného či mředěného štočku natištěna obchodní značka papírny. Tisk značky byl prováděn nejčastěji barvou černou nebo červenou. Několik takových obchodních značek se dochovalo díky „šetrnosti“ písařů, kteří v několika případech použili obalového papíru ke psaní konceptů či jako obalu na spisový materiál.¹¹⁾ Shromažďováním a sběrem těchto značek se soustavně zabýval F. Zuman¹²⁾ a pro moravské papírny mnohé obchodní značky objevil významný badatel v problematice moravských papíren Jindřich Šilhan.¹³⁾ Počet značek na přebalu papíru znamenal podle J. Šilhana kvalitu papíru. Nejobyčejnější papír měl jednu značku, lepší dvě a nejlepší papír měl nejčastěji čtyři značky.¹⁴⁾ V archivních pramenech se dochovaly obchodní značky papírny žďárské, třebíčské, dalečinské,¹⁵⁾ olomoucké,¹⁶⁾ papírny v Horní Dlouhé Loučce, Šumperku a Velkých Losinách.¹⁷⁾ Víme, jak vypadala obchodní značka pardubická, frýdlantská, vrchlabská a

Nejstarší dochovaný filigrán nalezený v Bologni (kresba V. Holeš)

Obchodní značka papírny v Horní Dlouhé Louči.

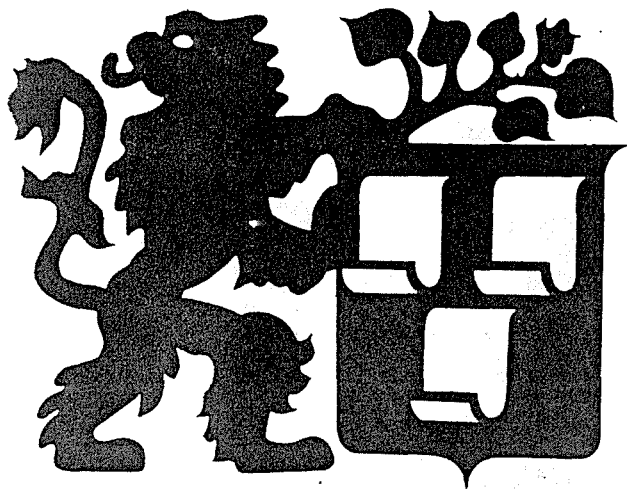
některé další.¹⁸⁾ Jako příklad si všimněme obchodní značky papírny v Horní Dlouhé Louči. Značka pochází z roku 1676, je tištěna červeně. Její výška i s textem je 95 mm a šířka 152 mm. „Značku tvoří dva vedle sebe řezané obdélníky s dvojitým rámováním, pod nimi nápis Langendorffer Canzley Pappier. Uvnitř obou obdélníků je vavřínový věnec a v něm na korunovaném štítě rytířský kříž; sovinecké panství patřilo totiž řádu německých rytířů. V rozích mezi rámováním a věncem jsou nahoře začáteční písmena papírníka a papírny, MD a LD, a dole letopočet 16—55. Obchodní značka je z doby papírníka Martina Honigschmieda 1643—1675, otisk je však o něco pozdější.“¹⁹⁾ Dosud pracující ruční papírna ve Velkých Losinách stále užívá své staré obchodní značky losinské. V barokní kartuši je vyobrazen král David hrající na harfu, ve spodní části jsou iniciály IAM.

Osobní pečete — sekrety — mistrů papírníků

I když papírnické řemeslo není prakticky po celou dobu své existence na našem území cechovně organizováno, přesto vidíme, že mistři papírníci po vnější stránce chtějí existující cechy napodobit; užívají ochranných známek i obchodních značek pro označování svých výrobků. Rovněž pro osobní korespondenci i pro styk s úřady užívají někteří mistři papírníci svých osobních pečete — sekrete. Literatura k dějinám papíren a papírnického řemesla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

zná zatím pouze dvě osobní pečete papírníků. Nejstarší dosud nalezenou pečeti mistra papírnického je sekret Adama Glody, papírníka opavského v letech 1575 — 1589.²⁰⁾ Pečeti pod krytem papíru opatřil tento papírník roku 1579 svůj příznávací list.²¹⁾ Stejný motiv na filigránech užíval i jeho otec Hanuš Gloda.²²⁾ Druhá pečete pochází z roku 1765, v pečetním obrazu tohoto sekretu je umístěno papírnické síto s iniciálami GM a jejím majitelem byl třebíčský papírník Gottfried Meissl.²³⁾ Dalšími dochovanými pečeti papírnických mistrů jsou připojené sekrety alexovického papírníka Ignáce Holuba a Josefa Freyera, papírníka z Doubravníku z roku 1786, kdy byli oba papírníci odbornými znalci ve věci dvou starobrněnských papírníků Josefa Sterze a papírníka Ullricha. Uvedení mistři vedli mezi sebou spor o množství dodávané vody k vodním kolům pro pohon holen-drů.²⁴⁾ V tomto sporu vydal také svůj posudek Ondřej Kothdecker, který se podepsal Kunstenmeister a k podpisu připojil rovněž svou pečete.²⁵⁾ Na žádost místodržitelství v Brně z roku 1799 zasílaly krajské úřady na Moravě výkaz o produkci papíren za r. 1798 ve svých obvodech. Ve výkazu krajského úřadu v Opavě nacházíme hlášení dvou papírníků, kteří ke svému podpisu připojili sekret. Byli to Josef Ruff, papírník opavský a mistr papírnický z Frývaldova (dnes město Jeseník) Jan Würscher.²⁶⁾

Ze sedmi dochovaných pečete mistrů papírníků dva uživatelé mají v pečetním obrazu symbol a nejtypičtější nástroj starého papírnického řemesla — čerpací formu. Jan Ruff užívá papírnického síta ozdobeného stejně jako

Současný znak Generálního ředitelství papíru a celulózy Praha.

výrobek, který na formě vzniká. Je zde umístěn filigrán a jako kontramarka jsou umístěny iniciály. O užívání papírnické formy jako symbolu papírnického řemesla jsou doklady už z roku 1687. V této době papírník ze Steinu u Norimberka Pavel Knödtel si nechal pro kostelní lavici zhotovit cínovou desku, v níž byli vyryti dva lvi, kteří jako štítonoši drží papírnickou formu. V Nejdku u Aše byl nalezen náhrobek papírníka Jana Gottfrieda Radeckra z roku 1776, na kterém jsou vytesáni dva lvi, kteří drží papírnickou čerpací formu.²⁷⁾

Ve 2. pol. 19. stol. začíná hlavně německé zprůmyslněné papírnictví užívat nového znaku pro toto odvětví průmyslu. Místo čerpací formy jsou v erbu na barokním štítě umístěny tři archy papíru (tento symbol užívají rovněž malíři), nechybí zde ani helm zdobený klenotem a křikryvadla.²⁸⁾ Tento stylizovaný erb nacházíme v dobových odborných publikacích i na budovách.²⁹⁾

Po 2. světové válce znárodněný československý průmysl papíru a celulózy hledal vhodnou značku. Během doby se uplatnila značka Prodejen československých pa-

píren. Tento znak však neobsahuje lva jako štítonoše, ale jako projev státnosti; lev drží štít na němž jsou tři archy papíru, na horní části štítu je položena lipová ratolest, symbolizující znárodněný průmysl papíru a celulózy.³⁰⁾

Popis osobních pečetí — sekretů — mistrů papírníků

Pečeť čís. 1.

Adam Gloda; papírník v Opavě v letech 1575—1589.

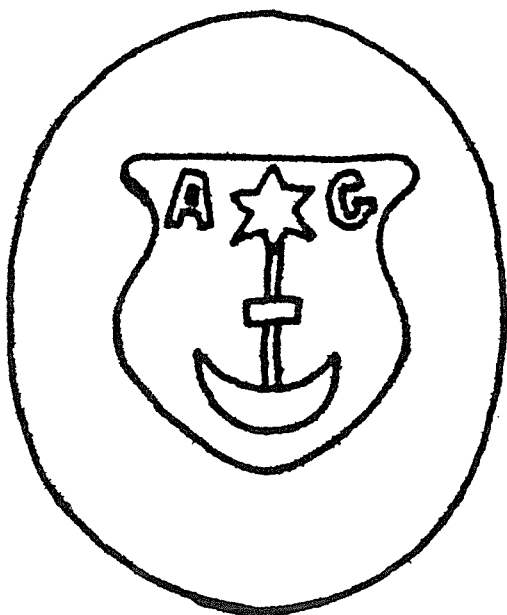
Pečeť oválného tvaru; šířka 14 mm, výška 18 mm.

V pečetním obrazu renesanční štít, na štítě zobrazen půlměsíc, z kterého postavený stožár je zakončen šesti-paprscitou hvězdou, po stranách hvězdy iniciály AG. Sekret pochází z roku 1579.³¹⁾

Pečeť č. 2.

Pečeť č. 1.

Pečeť č. 3.

Pečeť čís. 2.

Josef Freyer; papírník v Doubravníku, panství Pernštejn.³²⁾

Pečeť oválného tvaru; šířka 15 mm, výška 18 mm.

V oválném pečetním poli, ohraničeném drobným perlovcem, v dolní části dvě ratolesti, nad nimi srdce, z něhož vyrůstají tři lodyhy s lístky, zakončené kvítky o sedmi okvětních lístcích. Po stranách znamení písmena M—F.

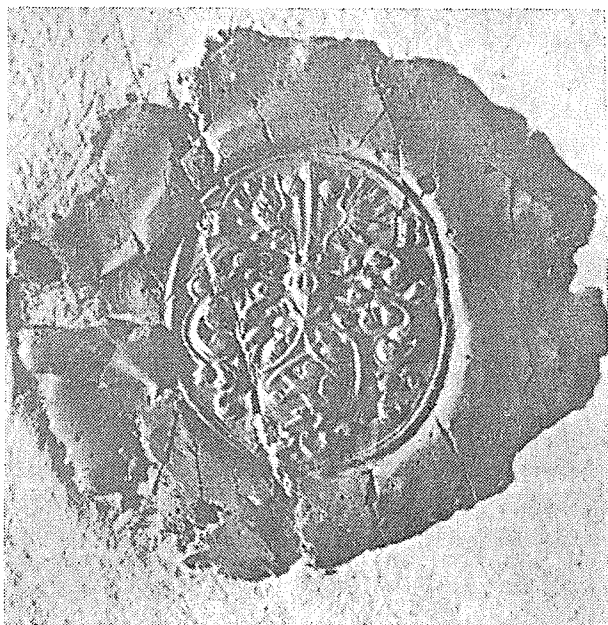
Pečeť čís. 3.

Ignác Holub; papírník v Alexovicích, panství Moravský Krumlov.³³⁾

Pečeť oválného tvaru; šířka 20 mm, výška 22 mm.

V oválném pečetním poli štít napříč poloviční, horní půle štípená. V pravém horním poli tři šestipaprscité hvězdy. V dolním poli dvě propletená písmena B, osově souměrná, takže pravé je obrácené. V levém horním poli šikmo postavená kotva. Štít je dole obklopen palmovými ratolestmi, nad ním otevřená turnajová přilba s příkryvadly. Na přilbě stojí Fortuna, tj. nahá žena, držící nad hlavou závoj, stočený levým obloukem za její postavu. Po stranách Fortuny dvě rozevřená křídla.

Pečeť čís. 4

Pečeť čís. 5.

Ondřej Rothdecker; Kunstenmeister.³⁴⁾

Pečeť oválného tvaru; šířka 13 mm, výška 16 mm.

V oválném pečetním poli, ohraničeném hladkou linkou, štít, v něm zvýšená mírně prohnutá špice, v níž je lev, držící v přední tlapě kulatý štít, v pravé meč nebo kopí. V obou bočních polích po jednom hroznu révy s lístky. Nad štítem otevřená korunovaná turnajová přilba, na ní tři pštrosí pera mezi rozevřenými křídly. Po stranách klenotu I—B.³⁵⁾

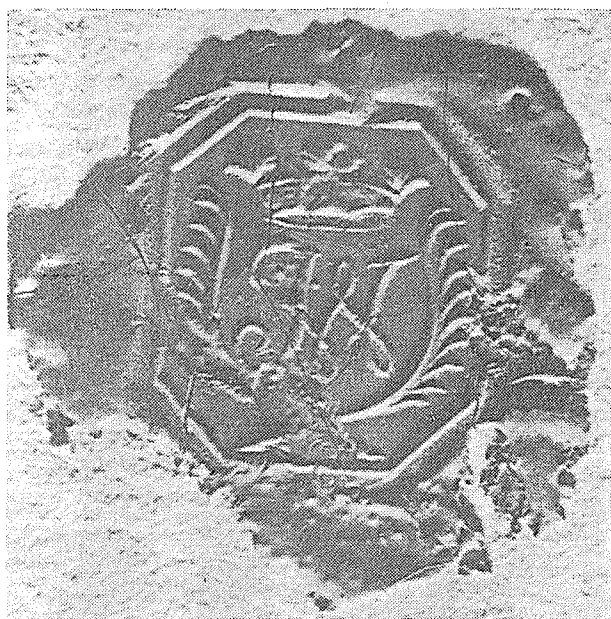
Pečeť číslo 5.

Josef Ruff; papírník v Opavě v letech 1792—1842.³⁶⁾

Pečeť oválného tvaru; šířka 18 mm, výška 22 mm.

V pečetním obrazu, ohraničeném vrypem, jsou dva vzpřímení lvi, proti sobě obrácení, kteří mezi sebou drží jako štítonoši papírnickou čerpací formu, včetně odnímatelného víka (formy.³⁷⁾ Čerpací forma je postavena na výšku.³⁸⁾ Na síti formy je heraldicky na pravé straně umístěna poštovní trubka, (horna,³⁹⁾ v levé polovině formy iniciály IR.⁴⁰⁾ Nad čerpací formou leží heraldická koruna s pěti lístky. Pod čerpací formou dvě zkřížené ratolesti, v nichž jsou písmena JR.⁴¹⁾ (Viz fotografie na 1. straně obálky.)

Pečeť čís. 6.

Pečeť čís. 6.

Jan Würscher; papírník ve Frývaldově (dnes město Jeseník).⁴²⁾

Pečeť obdélníkového tvaru se seříznutými rohy; šířka 17 mm, výška 20 mm.

V pečetním obrazu, ohraničeném vrypem, jsou dvě zkřížené palmové ratolesti. Uvnitř ratolestí kurzivou stylizovaná písmena JW. Nad ratolestmi je umístěna korunka se třemi lístky.

Německý papírnický erb z roku 1891.⁴³⁾

Na modrém štítě jsou umístěny tři bílé archy papíru, nad štítem umístěna turnajová přilba s fafrnochy. Na přilbě jako klenot posazena hlava stříbrného vola⁴⁴⁾ se stříbrnými křídly. (Viz kresba na 4. straně obálky.)

POZNÁMKY

1. Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček. Brno 1979, s. 23.
2. Baletka, L.: Čechovní pečetidla v okrese Vsetín. Práce VÚ Vsetín, Vsetín 1973, s. 14.
3. Povídaní o známém: Ruční papír. In: Papír a celulóza, 1979 (r. 31), s. 292.
4. Korda, J.: Příběh sedmi vynálezů. Praha 1968, s. 90.
5. Indra, E.: Opavská papírna. In: Opava — sborník k 10. výročí osvobození města. Ostrava 1956, s. 182.
6. Čermák, M.: Městská papírna v Olomouci (1505—1785). VVM, 1978 (r. 30), s. 43.

- Šilhan, J.: Městské papírny v Litovli. Práce odb. spol. věd VÚ v Olomouci, č. 8. Olomouc 1965, s. 21.
- Týž: Obchodní značky moravských papíren, VVM, 1965 (r. 17), s. 41.
7. Nauka o filigránech je dnes samostatnou vědní disciplinou v rámci pomocných věd historických. Z nejdůležitější literatury uvádíme:
Flodr, M.: Filigranologie. Brno 1971, skriptum FF UJEP Brno.
Weiss, K. Th.: Handbuch der Wasserzeichenkunde. Leipzig 1962.
 8. Indra, cit. dílo, s. 187.
 9. Šilhan, J.: Kdy vznikla Losínská papírna? ČSPS, 1962 (r. 70), s. 143.
 10. 24 archů psacího nebo 25 archů tiskového papíru tvořilo 1 knihu, 20 knih bylo zapotřebí do 1 rysu. 10 rysů papíru tvořilo 1 balík. Je tedy 1 balík 4800 archů psacího nebo 5000 archů tiskového papíru.
 11. Šilhan, J.: Obchodní značky..., s. 38.
 12. Zuman, F.: Obchodní značky papírnické, ČSPS, 1928 (r. 36), s. 73—82.
Týž: Nové české a moravské papírnické obchodní značky. ČNM, 1940 (r. 114), s. 58—66.
 13. Šilhan, J.: Obchodní značky..., s. 38—44.
 14. Týž: Papírna v Třebíči a její papír. VVM, 1977 (r. 29), s. 276.
 15. Zuman, F.: Nové české a moravské..., s. 58.
 16. Čermák, M.: Městská papírna v Olomouci, s. 43.
 17. Šilhan, J.: Obchodní značky..., s. 40, 42, 43.
 18. Zuman, F.: Knížka o papíru. Praha 1947, obr. 11.
 19. Šilhan, J.: Obchodní značky..., s. 39.
 20. Indra, cit. dílo, s. 187 a filigrán č. 2 z roku 1552, tab. č. 1.
 21. SOA Opava, Zemský výběrčí úřad Knížectví opavského, sign. All, karton 2, Přiznávací list Adama Glody z roku 1579.
 22. Indra, cit. dílo s. 187.
 23. Šilhan, J.: Papírna v Třebíči..., s. 281, pozn. 66
 24. SOA Brno, B14 starší sign. 55, fasc. 2758, Errichtung Papiermühlen Brünnner Kreis, fol. 103.
 25. Tamtéž, fol. 95.
 26. SOA Brno, B14 starší, sign. 39/15, fasc. 2157, fol. 89, 93.
 27. Zuman, F., Knížka o papíru. Praha 1947, s. 74 a obr. 12.
 28. Tento papírnický erb je však z heraldického hlediska nesprávný, hlavně kladením kovů na kov, užívání přílby a fařnůchů v občanské heraldice.
 29. Hofmann, C.: Praktisches Handbuch der Papierfabrikations. 2. rozš. vyd., Berlín 1891.
Keim, K.: Das Papier. 3. rozš. vyd., Stuttgart 1956.
Znak užívaly papírnické továrny, měla jej na své budově i papírnická škola v Altenburgu (dnes NDR).
 30. Pomozte najít značku národního průmyslu celulózy a papíru. Papír a celulóza, 1948, s. 13—14.
 31. SOA Opava, Zemský výběrčí úřad..., sign. All, karton 2, Přiznávací list Adama Glody z roku 1579.
 32. SOA Brno, B14 starší, sign. 55, fasc. 2758, fol. 103.
 33. Tamtéž.
 34. Tamtéž, fol. 95.
 35. Za popis tří předešlých sekretů srdečně děkuji dr. Tomáši Krejčíkovi, pracovníku Moravského muzea v Brně.
 36. SOA Brno, B14 starší, sign. 39/15, fasc. 2157, fol. 89. Indra, cit. dílo, s. 176.
 37. Po načerpání archu papíru tovaryš, zvaný naběrač, sňal z čerpací formy víko, které ohraničovalo velikost vlastního archu papíru a poslal přes kád druhému tovaryši pouze vlastní formu s archem papíru. Uchopil pak další prázdnou formu (pracovalo se s párovými čerpacími formami), přiložil k ní opět odnímatelné víko a nabral opět arch papíru. Tento cyklus se opakoval 3—5 krát za minutu.
 38. Známá vyobrazení papírnických znaků mají vyobrazenou čerpací formu v poloze, v jaké se papír čerpal, tedy delší stranou formy k tovaryši.
 39. Poštovní papíry patřily k nejménějším a také k nejdražším papírům. Byly vyráběny z nejlepších lněných hader. Pro tento papír byla nečastěji užívána jako průsvítka — poštovní trubka, horna. Tento filigrán byl vždy heraldicky na pravé straně archu papíru.
Indra, cit. dílo, s. 180. Opavská papírna vyráběla v roce 1780 tři druhy poštovního papíru, a to malý, střední, a velký.
 40. Indra, cit. dílo, s. 176—178.
Prvním Ruffem na opavské papírně byl Ignác Ruff, majitel papírny v letech 1750—1792, po tomto roce ji prodal svému synovi Josefu Ruffovi.
 41. Inicialy papírníka Josefa Ruffa.
 42. SOA Brno, B14 starší, fasc. 2157, sign. 39/15, fol. 93.
 43. Hofmann, cit. dílo, vazba knihy je zdobena tímto erbem.
Zuman, F.: Knížka o papíru, s. 74.
 44. Symbolické zvíře sv. Lukáše, patrona umělců.

Závěrem bych rád požádal o spolupráci všechny archivní pracovníky i jednotlivé badatele, kteří by se při své práci setkali nebo mají ve své evidenci zatím nepublikované obchodní značky papírnické či osobní pečete mistrů papírníků, aby laskavě zaslali informaci na mé jméno na adresu KGHO.

Fotografie: H. Kunzová; kresby: V. Holeš

Obchodní značka papírny ve Velkých Losinách

Novotvar hříchem či potřebou heraldiky?

Ve čtvrtém čísle III. ročníku Zpravodaje byl zveřejněn článek Karla Hrbáčka „O novotvaru v městské heraldice“. Pojednání provokující k zamyšlení i k úvahám. Autor příspěvku vybízí k diskusi o problému zvaném novotvar v heraldice. Jaký je vlastně názor našich předních heraldiků na novotvar, jsem se pokusil v poslední době písemně i ústně vystopovat. Vstoupil jsem do styku se šesti předními heraldiky z naší republiky, kterým jsem položil čtyři stejné otázky; tytéž otázky jsem kladl rovněž při různých setkáních s lidmi, kteří se heraldikou zabývají jako koníčkem či heraldiku sledují z výtvorného hlediska.

Závěrem jsem požádal o odpověď dr. Jiřího Čarka, archiváře hlavního města Prahy v. v., který pracuje v komisi pro otázky městských znaků.

Výsledky jsou zpracovány anonymně a rozděleny do dvou skupin:

- I. Je naše heraldika živá, když se kromě městských znaků, které se pouze schvalují, ale neudělují, jiná heraldická znamení neužívají? Co vám říká pojem novotvar?
1. Pojem novotvar má v naší heraldické terminologii svoje místo, protože naše heraldika není živým organismem. V našich poměrech není přece důvodu udělovat nové erby. Znak měst nejsou udělovány, pouze schvalovány MV ČR.
2. Novotvar jako heraldický termín je popírán, protože i po zrušení šlechtických titulů v našich zemích žije přece jiná část heraldiky, a to heraldika městská. Neplatí sice staré výsady o udělování erbů panovníkem, ale právě městská heraldika dokazuje, že mnoho klasických znamení dneška bylo v minulosti novotami a že vysoce symbolická věda, jakou heraldika je, musí získávat novou tkáň, aby si udržela pokrok. Ne vše se sice hodí jako znamení při tvorbě nových znaků, avšak ani heraldika jako věda nesmí ustrnout.

Dr. Čarek:

„Novotvar — co tím rozumím? Nepochybně nové figury, které se ve staré heraldice nikde nevyskytovaly prostě proto, že tehdy neexistoval jejich přirozený vzor v praktickém životě; například tovární komín, auto, výplň ozubeného kola, turbína atd.

Novotvar tohoto typu nemůžete zakázat. Nejen proto, že například zkumavku nebo křivuli bude na vás žádat město s významným podnikem chemické výroby. Máme-li dnes charakterizovat průmyslově významné město, nemůžeme přece vystačit s ozubeným kolem pro všechny druhy průmyslu. Musíme proto hledat nové prostředky k vyjádření moderního dění a života.

Ostatně správně poukazujete sám na fakt, že leckteré figury byly kdysi také novým tvarem, například i to ozubené kolo v 19. století, stejně jako myslivec s puškou v 18. století, ba možná, že i vůz s prakem byl v 15. století novotvar. Sám o sobě však novotvar přece není nic

závadného. Závada může tkvět v jeho podání, tedy v kresbě, jež eventuálně neodpovídá heraldice a její stylizaci nebo ustálenému podání. Nedívejte se, prosím, na stáří, či lépe novotu figury, nýbrž na její podání, tj. na její smysl ve znaku jako symbolu, její zřetelnost a srozumitelnost.

Všichni jistě souhlasíme s tím, že znak patří na štít a ne například na podklad ve tvaru klobouku. Stal se takový pokus; nebyl to novotvar, byl to nesmysl! Ale také štít by měl mít tvar, který odpovídá skutečnému štítu, stejně jako se musí lev podobat lvu, a nikoli ještěru, orlice orlici a ryba rybě. Přitom však musí být pro diváka i na vzdálenost srozumitelná a zřetelná; proto má být zjednodušena a stylizována směrem k zřetelnosti. To byl přece první požadavek účelného znaku.

K otázce o přípustnosti novotvaru bych považoval za nejdůležitější fakt, že odmítnutí nových figur vzatých z dnešního života by znamenalo izolovat a skutečně zabít heraldiku. Takový zákaz by znamenal zavřít heraldiku do muzejní vitríny někde v koutku, do šera, kde by zašla prachem. Ale my přece chceme heraldiku živou, spojenou s dnešním životem.

Naším městským národním výborům bylo zákonem povoleno znaků užívat a naše města o ně mají zájem, žádají o oživení znaků, jejich pravou podobu i tvorbu u nových měst. Vědy dnešní žijící města žádají přirozeně svoje znaky živé. Každý, kdo žije dnešním životem, musí proto souhlasit ve znacích měst i s novými figurami v dobrém podání.

Komise pro otázky znaků měst při Archivní správě MV nemá právo ani schvalovat, ani zakazovat. Je jenom poradním orgánem, který jen doporučuje nebo nedoporučuje návrhy apod. O podobě znaku a jeho užívání rozhoduje podle zákona městský národní výbor, který může vyhovět našim doporučením, ale také nemusí.“

II. Existují psaná pravidla či normy pro tvoření nových znamení pro znaky? Zde panuje velká třída názorů.

1. Celosvětově platí heraldická pravidla a heraldický vkus. Heraldická pravidla ani nikdy nevyjdou. Kdyby však vyšla, stejně by je udělali neheraldici. Neheraldici jsou však podle této skupiny názorů všichni kromě nich.
2. Pokud jde o heraldické pravidlo, tato skupina tvrdí, že pokud je známo, heraldické pravidlo nikdy nebylo definováno. Znak nemusí být ve znakovém privilegiu vyobrazen. Řada těchto znaků se dochovala pouze v opisech, takže jejich vyobrazení prostě neznáme.

Dr. Čarek:

„Heraldická pravidla nikdo nevydal a nevydá. Vznikla přece z praktické potřeby samotného života. Znak byl vizitkou svého nositele, jehož totožnost nebylo po zakrytí tváře přílbou možno rozeznat. V boji mohl napadnout přítel přítele, neměl-li prostředek k poznání totožnosti. Takovým prostředkem byly znaky, a proto musely být zřetelné i na vzdálenost. Proto nesměly být figury malovány naturalisticky, protože naturalistické malby ztrácejí požadovanou zřetelnost. Odtud byl požadavek

zjednodušení a stylizování do snadno chápaného obrysu. Eventuálně, kde bylo zjednodušení nesnadné, pomohla ustálená zřetelná forma (např. orlice).

Pravidla této kresby a jejích barev se vyvinula z potřeby praktickou zkušeností. Jako kdysi v období tzv. zvykového práva vznikaly jeho zásady z praxe života, aniž je nějaká vláda vydala. To jen dnešní člověk má dojem, že nic nemůže být bez zákonů nějakou vládou vydaných.

Ostatně je třeba si uvědomit, že ani v minulosti, kdy podobu znaku určovalo privilegium se vzorovou malbou a existovala vláda, eventuálně orgán, který měl znak chránit, přece jen existovaly někdy zkomoleniny a skutečnosti v rozporu se zásadami heraldické kresby a malby. Stačí si prohlédnout znaky měst, abychom konstatovali, že i v minulosti nebylo vždy dbáno zásady barva na kov a kov na barvu (například znak Tábora z roku 1437, tedy v době živé heraldiky).“

III. Musí být erbovní znamení jasné pro každého?

1. Souhlasí s autorem podnětného článku a tvrdí stejně jako on, že mnohé znaky bez bližšího vysvětlení nejsou jasné a nevíme, co vlastně symbolizují.
2. Erbovní znamení mají mluvit k zasvěceným a uvádějí konkrétní případy. Za všechny: nedávno byl udělen znak přemožiteli Mont Everestu Johnu Huntovi. Znak tvoří stříbrný štít s modrou hlavou, která má zubatý okraj, symbolizující vrcholky Himalájí. Bylo by to jasné každému z nás? Avšak není třeba chodit pro vzory do anglické heraldiky; i u nás mnohé starší znaky potřebují vysvětlení, nehovoříme už vůbec o nových znacích našich měst. Je to správné, protože heraldika je přece vědou, a proto symboly nemusí být na první pohled zřetelné. Hlavní zásadou by mělo být, aby i nový znak, nesoucí stopy doby, ve které vzniká, se dal nakreslit podle pouhého popisu, tedy aniž bychom jej viděli před sebou. Vždyť z archivních pramenů jsou doklady o tom, že obvykle je na prvním místě ve znakovém privilegiu popis a pro jeho bližší pochopení bývá připojeno vyobrazení. Vyobrazení udělovaného znaku ve znakovém privilegiu lze tedy chápat jako doplněk vlastního správného pořízení — aktu udělení znaku. Vyplývá to z charakteru listiny jako písemného svědectví o právním pořízení. Kdyby mělo mít prioritu ve znakovém privilegiu vyobrazení, musely by např. listiny o udělení statku v léno obsahovat vyobrazení či mapu příslušného panství, což by bylo z praktického hlediska nemožné.

Dr. Čarek:

„Musí-li být vše ve znaku divákovi srozumitelné? V době svého vzniku byl patrně znak srozumitelný. Divák tehdejší doby poznal ve znaku otku, vrš, hornické nástroje, jako my poznáváme ozubené kolo průmyslu. To jen měnícím se životem zaniká zřetelnost některých znamení.

Tím však nechci říci, že by se stará znamení měla ze znaků odstranit. Jsou dokladem starobylosti měst i jejich znamení. Právě naopak, současní heraldičtí zájemci by měli dnes přemýšlet o tom, jak vytvořit nové symboly pro dnešek, aby byly stejně srozumitelné, jako například zkumavka ve znaku Neštěmíc a křivule ve znaku Neratovic, nebo výplň ozubeného kola u Rotavy.“

IV. Kdo by měl kreslit a navrhovat znaky?

1. Tato skupina tvrdí, že ani nejzkušenější malíř bez důkladné znalosti heraldiky by neměl navrhovat heraldická znamení, protože zásady, různé heraldické axiomy i způsoby výtvarného projevu je zapotřebí znát předem. Heraldika podle některých není pouze vědou, ale také uměním. Argumentuji tím, že napřed bylo erbovní znamení jako umění a pak byla z toho učiněna věda.
2. Na opačném pólu jsou názory, které říkají, že to nemusí být zrovna malíři — heraldici, kteří by kreslili znaky a erby. Na podporu svých názorů uvádějí fakt, že v minulosti to byli různí řemeslníci, kteří přenášeli heraldická znamení na budovy, malby atd. Z praktického důvodu je nemožné mít specialisty, ale měl by existovat nějaký závazný kodex znaků měst, který by zavazoval uživatele městských znamení k užívání znaků, aniž by docházelo k úchytkám od normativního stavu.

Také by mělo být právní normou stanoveno, při jakých příležitostech má být znak užíván.

Dr. Čarek:

„Kdo může či má kreslit znaky? Vlastně je to věc prostá — ti, kdo se malbě znaků vyučili. V minulosti to byli štitáři, iluminátoři a rytci. Z nich nejlepší byl patrně dvorským heraldikem v královské kanceláři. A kde se tito malíři učili heraldickým zásadám malby znaků? U svých mistrů jako každý řemeslník. Stejně jako se kovář učil u svého mistra kovat podkovy, ale také ozdobné mříže, jako se výrobce keramiky učil u svého mistra malovat lidové nádoby.

Rozdíl je ovšem v tom, že malíř heraldiky se dnes prakticky nemá kde učit a malbou heraldiky by se neuživil. Kdo se chce malbou znaků zabývat, musí se učit stejně jako v minulosti od starých mistrů heraldiky, kdy si živé a rozvité.

V současné době je postrádána kniha, obsahující všechny znaky českých měst. Taková kniha je připravena k tisku, mála téměř tisíce znaků se dokončuje a doufáme, že v dohledné době vyjde. Ovšem publikace takového rozsahu a pracnosti nebude hotova za pár měsíců.“

Jaký si učinit závěr? Podle všeho slovo novotvar v heraldice ani nepomůže, ani neuškodí. Avšak i novotvar se jednou stane starým dobrým znamením a zůstane symbolem našeho výtvarného cítění, našich snah a potřeb, stejně bude obrazem našeho snažení i symbolem toho, čeho jsme si nejvíce vážili, o co jsme nejvíce usilovali. Zde je asi jádro problému. Klíč ke znakům měst leží dnes plně na městských národních výborech a jejich poradcích v otázkách znakové tvorby. Tedy i na mnohých, kteří se heraldikou neživí, avšak učili se po léta u starých mistrů heraldiky. Také zde by měla být pořádána alespoň amatérská soutěž na nové symboly pro náš průmysl, ať už chemický či strojírenský, potravinářský, spotřební atd. Máme přece všichni, avšak hlavně kreslíři, možnost dokázat, zda naše znaková tvorba zajde na sterilitu či zda naše fantazie posune tzv. „novotvar“ dál k symbolům dneška a bude umět zobrazit i zítřek.

V našem Zpravodaji by měly být stránky otevřeny všem, kdož chtějí od slov přejít k činům.

Znaky, pečete a razítka městečka Spálova a obcí bývalého spálovského statku

[Pověsti a skutečnosti]

První malou sbírku pečeti a razítek na Spálovsku vytvořil známý lidový písmák a vlastivědný pracovník Rudolf Mík (1892—1975), který žil jako drobný zemědělec, zedník i dřevař v Luboměři č. 51 a věnoval se ve volných chvílích sbírání písemných i hmotných památek ve Spálově, v Luboměři i v okolních obcích a dějinám i lidopisu rodného kraje.

V prvních dnech po osvobození naší vlasti [4. 6. 1945] byl založen místními vlastivědnými pracovníky (Ant. Brňák, Jos. Šustek a Fr. Šustek) se souhlasem MNV „Archiv městečka Spálova a okolí“, pro který s vlastní prací upravili dvě klenuté místnosti býv. vězení v přízemí zámku. Sem byly soustředěny všechny význačnější písemné památky, pokud se ve Spálově i v okolí dochovaly. Sousední větší klenutá místnost byla upravena pro sbírku muzejních předmětů z místa i okolí pro vytvoření zamýšlené expozice „Památník Spálovská“ [schváleno plen. schůzí MNV 21. 5. 1948]. Správce archivu a kronikář Spálova Antonín Brňák (1920—1979) soustředil zde také mimo jiné doklady pečeti a razítek Spálova a okolních obcí. Několik pečeti a razítek Spálova, Luboměře a Heltinova nakreslil podle dochovaných originálů.

V dubnu 1947 objednal Frant. Šustek pro Archiv městečka Spálova v býv. Zemském archivu v Brně vyhotovení kopií pečeti Spálova, Luboměře a dalších okolních obcí. Tyto sádrové odlitky původních pečeti v počtu 20 kusů zhotovil pracovník zem. archivu Hynek Veselý. Na základě shromážděných dokladů Ant. Brňák a Fr. Šustek odpovídali také na dotazy badatelů v záležitosti pečeti a razítek (např. 1946 Antonín Hrudek, archivář v Brně, 1947 František Zvolský z Brna, 1980 Vilém Walter z Brna aj.).

V roce 1980 nakreslil Emil Příkryl, ředitel školy v důchodu v Bílovci, podle originálů i kopií pečeti a podle kreseb Ant. Brňáka soubor perokreseb pečeti na Spálovsku pro Vlastivědný kroužek OB Oderské vrchy ve Spálově. Tento soubor s názvem „Staré pečeti ze Spálovská“ obsahuje 17 kusů kreseb pečeti obcí.

Některé kresby Příkrylovy i Brňákovy jsou použity v tomto článku. Fotografie zhotovila Hana Kunzová, pracovníce Archivu města Ostravy.

Nejstarší zmínka o **Spálově** je dochována v listině z 2. poloviny 14. století, jejíž datování bylo uříznuto při pozdějším použití do vazby rukopisu „Tractatus de sacramentis“ kartusie v Dolanech, který je nyní uložen ve Státní vědecké knihovně v Olomouci [sign. M I. 267]. Přes ztrátu datování se však dá usoudit podle některých okolností, že tato listina, tzv. notářský instrument, byla napsána na sklonku vlády císaře Karla IV., který zemřel v r. 1378 (srv. článek Fr. Šustka „Torzo jedné z nejstarších listin o Spálově z konce 14. století“, *Oderské vrchy*, roč. I, 1968, s. 9—17). Spálov je v této listině jmenován šestkrát, a to ve tvaru Spalow. První spolehlivě datovaná zpráva o Spálově pochází až z r. 1394 (CDM XII., 220), v níž je Spálov jmenován Spanov (Ladislav Hošák

v „Historickém místopisu země Moravskoslezské“, Praha 1938, udává na s. 623 Spanw).

Obec Spálov, která vznikla pravděpodobně již ve 13. století a která je od roku 1828 městečkem (trhovým městysem), má starý obecní znak s vyobrazením jehličnatého stromu.

Nejstarší dochovaná pečeť Spálova pocházela již z doby před třicetiletou válkou a užívala se až do roku 1751. Ve středu nepravidelně oválného znakového pole je na trojitěm pahorku primitivně zobrazen jehličnatý strom nižšího vzrůstu s 8 pobočnými větvemi a vrškem. Podle vzhledu i podle staré místní pověsti jde o strom tis červený (*Taxus baccata*), jehož větve se poněkud podobají větvím jedle bělokoré (*Albies alba*) a který je dnes již v přírodních stanovištích v celé Evropě velmi vzácný. Na obvodu pečeti je český nápis: + SPÁLOVSKA: OBEC: Tato oválná pečeť má svislou osu 29 mm, vodorovnou osu 27 mm.

Mík slyšel od starých pamětníků vypravovat pověst o původu spálovského znaku. Také já jsem slyšel tuto pověst vyprávět od starého sedláka Ignáce Šustka „Tomanového“ (1861—1949), Spálov č. 107.

Pověst udává: Dnešní Spálov byl postaven na místě starší zaniklé dědiny Dlúhá Polom, která byla založena v někdejším hraničním hvozdu na místě, kde dávná větrná smršť vyvrátila kus pralesa a udělala polom, podle níž dědina dostala jméno. Tuto prudkou smršť přecházelo jen několik zdravých urostlých stromů, mezi nimi také prastarý tis v dolním konci Spálova na zahradě Jančova gruntu č. 40. Za vpádu Tatarů [1241] byla prý dědina Dlúhá Polom úplně vypálena, ale starý tis tuto pohromu přežil. Obyvatelé, kteří se zachránili útekem do okolních hlubokých lesů, postavili si novou dědinu, která se prý od té doby jmenovala Spálov, že vznikla po spálení původní dědiny Dlúhá Polom.

Starý tis měli obyvatelé dědiny ve velké úctě a věřili, že je ochráncem Spálova. Proto si jeho obraz dali do obecní pečeti. Za švédských válek v košaté koruně tisu býval ukrytý „vartýř“ (hlídač), který vždy včas uvědomoval obyvatele, když Švéda táhl od Suché, aby mohli před nimi utéci a schovat se v lesích.

Kdykoli se starý, věkovitý tis pěkně zelenal, znamenalo to, že se obci dobře povede, kdykoliv však uschla nebo se ulomila některá jeho haluz, přišla na obec nějaká pohroma nebo neštěstí. Proto dědináři věřili v posvátnou ochrannou moc tisu. Aby jim chránil domy a úrodu, světili každoročně na květnou neděli jeho větvíčky spolu s kořičkami a jedlovým dřevem a z nich zhotovené kytičky a dřevěné křížky upevňovali nad futra domů a zapichovali je na jaře do osení na poli, aby byla úroda a nepotlukly kroupy. Ale tímto neustálým olamováním větvíček věkovitý strom trpěl a pomalu chřádl.

Když na jaře roku 1914 uschla celá haluz, lidé předvíдали zlé časy; a opravdu v červenci vypukla 1. světová válka. Pak se tis zase trochu „zvetil“, ale po velkém mrazu v zimě r. 1928 začal velmi chřádnout, a tehdy přišla bída, krize a nezaměstnanost. Na jaře roku 1938 celý tis

se již vůbec nezazelenal a úplně uschnul. Lidé říkali, že se Spálovu něco velmi zlého stane. A opravdu, na podzim 10. října 1938 došlo k okupaci českého Spálova a k jeho připojení do Sudet a do Říše.

V r. 1938 zanikl tedy prastarý tis ve Spálově, který byl pamětníkem bývalého hraničního hvozdu a pralesa a ječel poslední vrstevník, přes 1000 let starý tis v obci Uhřínově za Potštátem, dožívá zbytek svého života v zahradě usedlosti č. 21 a stojí za shlédnutí. Jiný starý keřovitý tis roste na východní straně spálovského kostela.

V blízkém i vzdálenějším okolí je několik málo tisů dochováno v obcích Barnov, Jindřichov, Klokočov, v Bílovci (300 let), v Žilině u N. Jičína a pravděpodobně druhý nejstarší tis v Severomoravském kraji, pamětník Jana Jiskry z Brandýsa, roste ve Všebovicích u Kelče. V zámeckém parku ve Spálově vysadil v r. 1965 tajemník MNV Ant. Brňák 12 mladých stromků (keřů) tisů, aby v obci opět rostly tisy, jež daly v minulosti podnět ke vzniku spálovského znaku. Zprávy o nejstarším žijícím tisu v Uhřínově jsou v knize A. V. Musioly „Soudní okres hranický“ (Hranice 1936, s. 248) a v časopisu Záhořská kronika, roč. IX, 1926/27, s. 107, o tisu ve Všebovicích v časopisu Naše Valašsko, roč. V, 1939, s. 59, o tisu v Bílovci ve Zpravodaji JKZ v Bílovci ze 17. 4. 1980.

Dávnou přítomnost tisů v Oderských vrchách dokazují také místní a pomístní jména: obec Tísek u Bílovce, Tyszowa hora (u řeky Moravice, 1203), les Tis mezi Heltinovem, Dobešovem a Jindřichovem. Poslední tisové stromy rostly na přírodních stanovištích v původním jedlo-bukovém porostu v Oderském lese mezi Spálovem a Dobešovem a v lesích na Barnovsku (podle svědectví Rud. Míky, jakožto „drvaře“).

Tis i jeho plody jsou jedovaté. Je to strom i keř dvojdomý. Ve Spálově na Jantovem kopečku stál starý tis samčí s prášničky. Pod „garbířů“ na zahradě v blízkosti potoka byl menší tis samičí s bobulkami červené barvy. Ten vykopali v Oderském lese a sem přinesli drvaři. Oba stromy si ze svých mladých let dobře pamatují. Druhý mladší tis byl skácen proto, aby lidé, kteří chodili před Květnou nedělí na jeho větvičky, nešlapali zahradu.

Tis roste velmi pomalu, a proto je jeho dřevo tvrdé, pevné, odolné proti hnilobě a trvanlivější než dřevo dubové. V minulosti, dokud bylo tisů ještě dostatek, používalo se tisového dřeva na stavbu dřevěných kostelů i jiných významných roubených budov, dále se ho též používalo k zhotovování nádob, lžic a nožů. Ve středověku se z pružných tisových větví vyráběly luky a samostřily; tis byl k tomu účelu nejvhodnější. V souvislosti s tím připomínám, že ve Spálově jedna polní a lesní trať dodnes má dochované starobylé jméno Učišník, Učišníkov (Lučištníkov).

Pověst o tisu v pečetí Spálova je uvedena v knize Frant. Maršálka „Paměti městyse Spálova“, Spálov 1966, s. 50; vypravování o vartěři v koruně prastarého tisů za švédské války (1642—1648) uvádí Rudolf Mík ve své rukopisné práci „Z minulosti Spálova“, Luboměř 1941, (opis strojem, s. 21).

Pečetidlo nejstarší dochované spálovské pečeti s vyobrazením tisů se ztratilo za selských bouří na Spálovsku v r. 1746. Jsou o tom doklady ve Státním oblastním archivu v Brně ve fondu Zemské právo, Spálov, fol. 696—698. Dramatické okolnosti, s nimiž souvisí ztráta pečetidla odbojnými poddanými, jsou vypsány v díle Ant. Brňáka „Selské bouře na Spálovsku 1680—1749“, Spálov 1948 (strojopis, s. 86).

V důsledku ztráty starého pečetidla bylo v roce 1749 zhotoveno obdobné pečetidlo nové, a to ve tvaru poněkud menšího, ale již pravidelného oválu, v jehož otisku nacházíme ve znakovém poli opět obraz stylizovaného tisů na 3 pahorcích, obklopený opisem: + SPALOVVSKA: OBCE: . Svislá osa oválu měří 22 mm, vodorovná osa 20 mm.

Pečeť Spálova z roku 1751 (červený pečetní vosk)
„Ohlassnj cedulic“ ze dne 9. listopadu 1850.

Ale toto pečetidlo se používalo jen krátkou dobu, neboť již v r. 1751 bylo zhotoveno nové velké kruhové pečetidlo o průměru 42 mm, opatřené zcela odlišným vyobrazením ve znakovém poli. Na louce odpočívá 12 oveček, 7 hledících doprava, 5. doleva, nad nimiž je nahoře symbol božské prozřetelnosti, oko v zářícím trojúhelníku, jenž je znamením Nejsvětější trojice. Pod trojúhelníkem je latinský nápis: TUA: PROVIDENTIA VIVIMUS (Tvou prozřetelností žijeme). Opis pečeti zní: PECZET . SPALOWSKEI: OBCE . 1751 .

Toto pěkně vyhotovené, honosné barokní pečetidlo s obrazem 12 oveček bylo používáno k otiskování pečeti přes 100 let až do r. 1852. Jsou dochovány písemné doklady, na nichž vidíme, že od r. 1851 se již tohoto pečetidla používalo také jako razítka k otištění znaku na spisu černou barvou, bez použití pečetního vosku.

Pokud jde o obraz 12 odpočívajících oveček na této pečetí, je nesnadné rozhodnout, zda ovečky jsou symbolem tehdy velmi rozšířeného chovu ovcí na Spálovsku (jak je tomu např. u Vsetína), či zda jde o motiv náboženský. Jako nejpravděpodobnější se však jeví domněnka, že byly ovce do spálovské obecní pečeti z r. 1751 převzaty ze šlechtického erbu tehdejšího majitele spálovského statku Emanuele Kajetána svob. pána Závise z Osenic (1743—1769), který měl ve svém znaku, podobně jako další příslušníci jeho rodu, na modrém sítě vyobrazení doprava kráčející stříbrné ovečky s hlavou dozadu obrácenou.

Pečeť Spálova z roku 1751, otištěná jako černé razítko na spisu „Ohlassinj cedule“, ze dne 12. září 1851.

Na rod Závišů, za nichž vyvrcholily a pro poddané špatně skončily v roce 1749 selské bouře na Spálovsku, měli obyvatelé Spálova neblahé vzpomínky. Tím lze také vysvětlit, že po zrušení roboty (1848) a záhy i patrimoniálního zřízení ve státě dalo si městečko Spálov udělat v roce 1852 nové pečetidlo o průměru 29 mm, do jehož vyobrazení se zase vrátil původní znak jehličnatého stromu, který se však nyní již více podobá jedli než tisu. Na pečeti je opis: PŘEDSTAVENOST OBCE SPALOWSKÉ * a pod znakem je letopočet 1852. Také tohoto pečetidla se rovněž a později převážně používalo jako obecního razítka až do roku 1890.

Pečeť Spálova z roku 1852 (červený pečetní vosk) přitisknutá na spisu „Certifikat“ ze dne 9. ledna 1852.

Tato pečeť byla zřejmě východiskem pro popis znaku Spálova, který uvedl Vincenc Robert Widimský ve své rukopisné práci „Staedte-Wappen des Markgrathum Maehren“, Město Albrechtice, Slezské muzeum v Opavě, rkp. 19). Podle Widimského byl znakem Spálova v bílém štítu zelený jehličnatý strom s hnědým kmenem, vyrůstající ze zeleného trávníku. Tak je také znak Spálova popsán a nakreslen v práci Ladislava Baletky „Znaky měst a městeček Severomoravského kraje“ ve Sborníku Stát. archivu v Opavě 1968—1971, Opava 1971, s. 262, jakož i v knize Lad. Baletky — Jiřího Loudy „Znaky měst Severomoravského kraje“, Ostrava, Profil 1980, s. 74, v níž je otištěna jako příloha také barevně provedená kresba znaku.

Barvy této kresby znaku potvrzují, že jde ve spálovském znaku o původní obraz tisu, jak to vyplývá ze zelené barvy koruny stromu a hnědé barvy kůry kmene. Jedle, která sice odedávna rostla ve spálovských lesích, to být nemůže, protože má šedobílou barvu kůry kmene. A smrč, který sice má hnědou kůru kmene, to už vůbec nemůže být, neboť v době vzniku první pečeti ještě na Spálovsku žádné smrky nerostly. Dokazuje to dochovaný popis hranic statku Spálov z roku 1753 (Granitz Beschreibung des Guths Sponau), kde ve velkém výčtu hraničních stromů (převážně jedlí, ale též buků a dalších listnatých stromů) není uveden ani jediný smrč. Smrky počaly být vysazovány na Spálovsku až teprve v důsledku zvýšené těžby dřeva způsobem holoseči, a to nejdříve jen ve vrchnostenských lesích, převážně až od počátku minulého století. Nejstarší rostoucí smrč v lesní tíati „Mujnica“ (Mlýnice) má asi 150 roků.

Od roku 1890 začalo se používat nového pryžového razítka, kterého se již pochopitelně neužívalo jako pečetidla. Toto kruhové razítko o průměru 30 mm mělo v znakovém poli jehličnatý strom a na obvodu nápis: OBECNÍ ÚŘAD SPÁLOV * SPONAU *. Užívalo se ho až do roku 1917. Na tomto razítku je poprvé napsán Spálov s dlouhým —á—, dříve se psalo jen krátce Spalov (Spalov).

V letech 1917—1927 se používalo dalšího kruhového pryžového razítka o průměru 30 mm, na němž je zobrazen listnatý strom (lípa) a na obvodu umístěn opis: PŘEDSTAVENSTVO MĚSTYSE * SPÁLOV *. Lípa se dostala do razítka obce jako výraz zvýšeného národnostního citění a uvědomění obyvatel českého spálovského „polooostrova za Rakouska, obklopeného tehdy německými obcemi. Na tomto razítku je poprvé použito termínu městys, ačkoliv Spálov byl povýšen na městečko (trhový městys) již r. 1823, načež mu bylo císařem Františkem I. v r. 1832 uděleno privilegium na dva výroční trhy (na dny sv. Jiřího a sv. Šimona a Judy).

V době první republiky, od roku 1927 až do německé okupace Sudet 10. září 1938, používalo se kruhového pryžového razítka o průměru 30 mm, na němž došlo opět k návratu k původnímu vyobrazení jehličnatého stromu (jedle); na obvodu je umístěn nápis: OBECNÍ ÚŘAD MĚSTYSE SPÁLOVA *.

Za okupace v letech 1938—1945 bylo z úřední moci zavedeno a používalo německé kruhové razítko o průměru 35 mm, na němž je znak německého císařského orla s rozpjatými křídly, držícího ve spárech kruh se znakem hákového kříže. Nad orlem je německý nápis: Gemeinde Sponau Krs. Neutitschein.

Po osvobození Spálova 7. května 1945 Rudou armádou bylo v první revoluční době zhotoveno kruhové razítko

o průměru 35 mm, které mělo ve vnitřním kruhu o průměru 22 mm zobrazen čsl. státní znak, vzpřímený dvouocasý český lev se znakem Slovenska na prsou. V mezikruží byl text: Místní národní výbor . MĚSTÝSE SPÁLOVA . Brzy potom, ještě v témž roce 1945, bylo zhotoveno další razítko o průměru 32 mm, na němž je zase zobrazen tradiční jehličnatý strom, kolem něhož je nápis: NÁRODNÍ VÝBOR + MĚSTÝSE SPÁLOVA + .

V současné době (1982) se používají dvě úřední kulatá razítka, větší o průměru 34 mm, menší o průměru 24 mm. Uprostřed je soudobý malý státní znak se lvem na štítě, nad nímž je pěticípá hvězda a na obvodu je text: Místní národní výbor ve Spálově okr. N. Jičín.

Je známo, že města i vesnice v některých případech přebíraly do svých pečeti znaky svých vrchností. Tak byla vyslovena také domněnka, že původní znak Spálova, jehličnatý strom, tís. byl odvozen ze znaku někdejších majitelů statku Spálova svob. pánů ze Schertzu. Víme, že Kašpar Adam svob. pán ze Schertzu koupil Spálov postupně, landavský díl v roce 1667, díl kláštera Himmelpforte ve Vídni v r. 1671 a spojený statek držel až do své smrti v roce 1686. Po něm statek držela vdova Rosalia Maximiliana Pirolin z Greifenburku. Syn předšlého majitele, Karel Ferdinand svob. pán ze Schertzu, převzal spálovský statek v roce 1694 a držel jej až do své smrti 17. 10. 1723 (pochován je v kryptě spál. kostela).

Rod Schertzů měl ve znaku lodyhu, vyrůstající z prostředního ze tří pahorků, se třemi svěšenými listy, z nichž jeden je vpravo, dva vlevo. Schertzovský znak však nemohl být předlohou znaku obce Spálova, protože podoba je velmi vzdálená (bylina — strom) a navíc, podle A. Brňáka, nejstarší pečeť Spálova existovala již před třicetiletou válkou.

Ke spálovskému statku patřily v minulosti ještě dvě české obce Luboměř a Heltinov a německá obec Barnov. Luboměř a Barnov se poprvé jmenují již v roce 1394 (CDM XII., 220), Heltinov je jmenován poprvé jako pustý v roce 1547 (ZDO II., s. 348) a byl znovu obnoven a založen na novém místě, 400 m severně od starého Heltinova (něm. Hilpersdorf) v r. 1705. Dnes je Heltinov místní částí Luboměře.

Nejstarší dochovaná obecní pečeť Luboměře má tvar oválu, jehož delší osa měří 28 mm, kratší vodorovná osa 21 mm. Na pečetě je uprostřed zobrazeno zářící slunce s lidským obličejem a s paprsky okolo něj. Kolem slunce je nápis: LAVDMER GEMAIN. Tato nejstarší pečeť Luboměře se používala po třicetileté válce až do roku 1772, kdy byla zhotovena nová pečeť, která má tvar kruhu o průměru 32 mm. Ve znakovém poli je zobrazeno opět zářící slunce s lidským obličejem, které je obklopeno na všech stranách zvlněnými slunečními paprsky. Na obvodu v mezikruží je nápis: SIGILL * DER GEMEIN * LAVDMER * 1772 * .

V rukopisné pozůstalosti písmáka Rud. Míka z Luboměře je jeho zápis z r. 1933, v němž je zaznamenána pověst o původu znaku Luboměře. Mík píše, že Luboměř dostal svůj znak „zářící slunce“ z toho důvodu, že potštáťští páni, kterým dědina za starých časů patřila, měli tuto ves na severovýchodní straně od Potštátu, tam, kde v letní dobu ráno slunko vycházelo.

Také luboměřského pečetidla se používalo v 2. polovině minulého století jako razítka pro otisky černou barvou (bez pečetního vosku).

Před 1. světovou válkou se začalo používat gumového kulatého razítka, ale již bez obrazu slunce, o průměru

32 mm, s nápisem: PŘEDSTAVENSTVO OBCE LUBOMĚŘ (jsou zatím doklady z r. 1914 a 1915). V době 1. republiky bylo používáno neumělého kulatého razítka rovněž bez obrazu slunce o průměru 35 mm s nápisem: OBECNÍ ÚŘAD LUBOMĚŘ (doklady z r. 1937). V r. 1945 bylo zhotoveno kulaté razítko opět bez obrazu slunce o průměru 29 mm s nápisem: MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR * v Luboměři.

V současné době (1982) se používají dvě úřední kulatá razítka, obě se státním znakem. Větší razítko má průměr 34 mm, menší 24 mm. Obě mají po obvodu nápis: Rada místního národního výboru v Luboměři p. Spálov okres Nový Jičín.

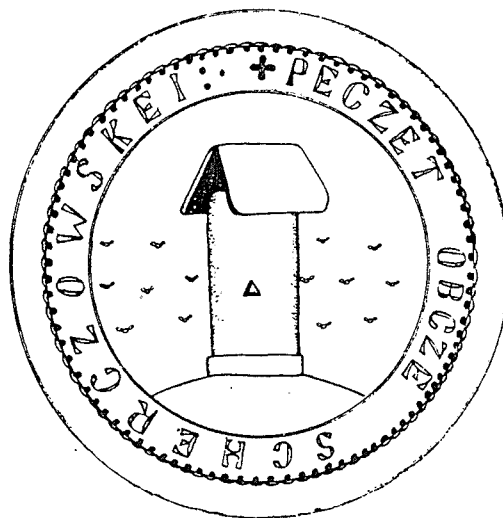
Heltinov, nejmenší a nejmladší vesnička býv. spálovského statku, obdržel brzy po svém novém založení v r. 1705 také obecní pečeť. Tato úhledná kruhová pečeť má průměr 27 mm. V kruhovém znakovém poli je vyobrazen včelí úl, „klát“ s trojúhelníkovým česnem, stojící na podstavci a nahoře přikrytý střeškou. Po obou stranách úlu jsou zobrazeny dva roje letících včel, a to po 7 včelách na každé straně. Letící včely vytvářejí sedmičlenný roj tak, že jednotlivé včely jsou umístěny ve středu a na vrcholech šestiúhelníku. V mezikruží po obvodu pečeti je nápis: * PECZET OBCZE SCHERCZOWSKIEI :

Archiv městečka Spálova a c.
obr. Hrnčíř

9.2.2.2.2...2.2.2.2.2...2.2.2.2.2...2.2.2.2.2
/Beroova, Nov.Šerovio, Schershefu, Schersdorfu/.

Nakresleno podle originální pečeti, používané po postavě /1705/, přeměně od založení obce Heltinova /1719/, až do stráty obecní samosprávy v r. 1850. Pečeť je zachována toliko v jediném exempláři na konceptu spisu se spálovskou pečetí a roku 1751. Horní obrázek ve skutečné velikosti, spodní lineární pětkrát zvětšen.

Nakreslil Antonín Brňák, Spálov 73 /4.1.1948/.

Obraz pečeti Heltinova. Pro archiv městečka Spálova nakreslil roku 1948 A. Brňák.

Tohoto pečetidla s „včelím klátem“ se používalo k otiskování voskových pečeti v letech 1719—1850. Antonín Brňák, který pečeti v r. 1948 nakreslil, doplnil kresbu textem: „Obraz pečeti Heltinova (Šercova, Nov. Šercovic, Scherzhofu, Scherzdorfu). Nakresleno podle originální pečeti, používané po postavení [1705], přesně od nadání obce Heltinova [1719], až do ztráty obecní samosprávy v r. 1850. Pečeť je zachována toliko v jediném exempláři na konceptu spolu se spálovskou pečeti z roku 1751“.

Po roku 1850 se ještě pečetidla nadále používalo jako razítka osady Heltinova (dochované doklady z r. 1885).

V r. 1887 se začalo používat nového kruhového mosazného pečetidla o průměru 34 mm, které již nemělo vyobrazení včelího klátu, ale jen nápis: ÚŘAD OBCE ŠERCOV, pod nímž jako nahodilá ozdoba jsou zobrazeny dvě zkřížené palmové ratolesti.

Před 1. světovou válkou se začalo v Heltinově používat už jen obyčejného podlouhlého razítka o délce 47 mm, bez jakékoliv ozdoby, toliko s textem v jediném řádku: Obecní úřad v Heltinově. Toto razítko se používalo i v době 1. republiky, kdy došlo ke sloučení osady Heltinova s obcí Luboměř. V současné době je Heltinov místní částí obce Luboměř, a proto nemá svého razítka.

Podle ústního podání dostal se do pečeti Heltinova včelí úl z toho důvodu, že před založením nynějšího Heltinova [1705] měla tam spálovská vrchnost včelín z několika včelích klátů.

Kašpar ze Schertzu zamýšlel na území zpustlého Heltinova [polní trať „Vsisko“, „Vsiska“) původně postavit vrchnostenský dvůr a dal tam navězt už stavební materiál. Ale po jeho smrti syn Karel Ferdinand ze Schertzu změnil otcův záměr a použil materiálu k výstavbě nové vesnice. V roce 1705 započato se stavbou a v roce 1706 bylo zde již postaveno 15 domků včetně mlýna na potoce „Lužném“ pod vsí a krčmy uprostřed obce. Gruntní kniha Heltinova byla založena v roce 1719 a zápisy v ní sahají do roku 1884.

Název obce byl zpočátku neustálený. V roce 1707 se jmenuje vesnička Nové Šercovice i Šercov, německy Scherzdorf (podle zakladatele K. F. Schertze), ale vyskytuje se také obměna původního jména dříve zaniklé vsi, a to Heltinovice v roce 1707 a Heltinov roku 1719 (doklady v matrikách fary Spálov). Název Heltinov pak zcela převládá, i když v místním nářečí se zpočátku držela stará výslovnost Haltinov.

Barnov [něm. Bernhau, nyní Olověná] byla jediná německá obec, která patřila ke spálovskému statku. Její německé jméno ve tvarech Bernau, Bernhau, Bärnhau, tj. česky „medvědí mýšina“, ukazuje, že vesnice byla založena v době německé kolonizace v krajině porostlé lesy, v nichž v té době ještě žili medvědi. Rud. Mík v rukopisu „Z minulosti Spálova“ [1941] píše na s. 37: „Podle vyprávění starého lidu stojí Barnov již po třetí. Ve 13. století sebrala ho voda, po druhé byl spálen Švédý a teď stojí po třetí. Jihovýchodně od Barnova stála kdysi ves Klement. Dnes se rozprostírá v těchto místech les s názvem Klementswald.“

České znění jména Barnov vzniklo napodobením místní německé nářečové výslovnosti; spis. Bär se vyslovovalo nářečím Bar, tedy místo Bärnhau něm. nářečím Bärnhau a z toho české Barnov. Po osvobození byla obec podle bývalých dolů na leštěnec olovený a stříbrný přejmenována na Olověná.

Německé chývatelstvo bylo v r. 1946 vysídleno do záp.

Německa (převážně do Bavorska) a protože území obce bylo celé zabráno do vojenského újezdu Libavá, nebyla obec znovu osídlena a úplně zanikla.

Pečeť Barnova z poč. 18. stol. má tvar kruhu o průměru 33 mm. Ve vnitřním kruhu je umístěn štít, na němž je vyobrazen medvěd kráčející doprava. V mezikruží po obvodu pečeti je nápis: „SIGIL DER GEMAIND * ZV BÄRNHAV..“.

Po zrušení patrimoniálního zřízení v roce 1850 připadl Barnov k soudnímu okresu Město Libavá. Protože nemám k dispozici písemných dokladů této zaniklé obce, nemohu zde uvést její další obecní pečeti a razítka do roku 1946, kdy obec zanikla.

Pečeť Barnova patří do skupiny tzv. mluvících znamení, odvozených z místních jmen obcí. V našem případě: der Bär (medvěd) — Bärnhau, Bernhau, čes. Barnov. Podobně je tomu u znaku a jména blízkého města Moravského Berouna [něm. Bärn]. Stojí za zmínku, že v Mor. Berouně chovali v době po osvobození ve skalní jámě městského parku na svahu Křížového kopce (Kreuzberg) dva statné živé medvědy, aby připomínali původ městského znaku. Medvědi tam žili až asi do roku 1970, kdy museli být zastřeleni, když utekli z ohrady, napadli hrající si děti a jedno dítě usmrtili.

Někdy dochází v důsledku mylné lidové etymologie k nesprávným výkladům a přiřazením pečetních znamení. K tomu uvádím z blízkého okolí tyto případy:

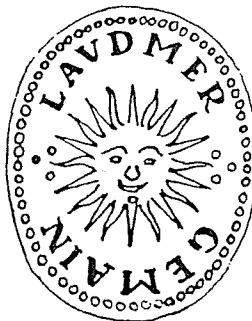
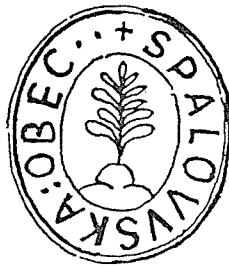
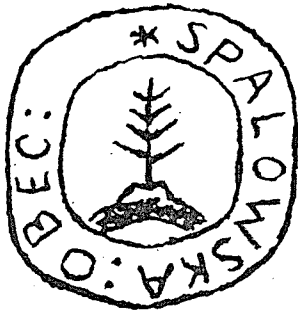
Svatoňovice u Budišova nad Budišovkou se jmenovaly německy Schwansdorf, což vzniklo z původního tvaru „Swatonsdorf“, tj. „Svatoňova ves“. Avšak v pozdějším zkomoleném tvaru Schwansdorf slyšeli němečtí obyvatelé apelativum der Schwan, tj. labuť, a tak chápali místní jméno Schwansdorf jako „labutí ves“. Tato představa vytvořila předpoklad pro vznik pověsti o původu jména a znaku Svatoňovic, kterou zaznamenal Faustin Ens v díle „Das Oppaland“, 3. sv., Vídeň 1836, s. 274 takto (překlad):

„Při vyhledávání místa pro založení dědiny narazili na labuť. Pokládali to za příznivou předzvěst a vystavěli na místě, kde se labuť zdržovala, vesnici, kterou nazvali Schwansdorf (tj. labutí ves). Tak zní pověst. Proto také obdržela obecní pečeť do znaku labuť“. A ještě dnes vidíme znaky obce s reliéfy labutě na budovách požární zbrojnice a školy ve Svatoňovicích.

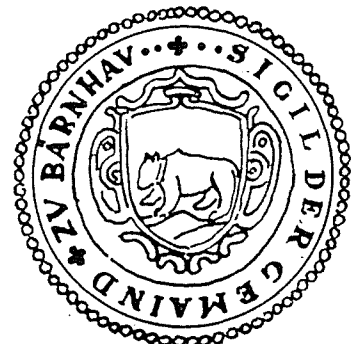
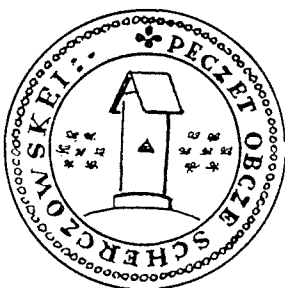
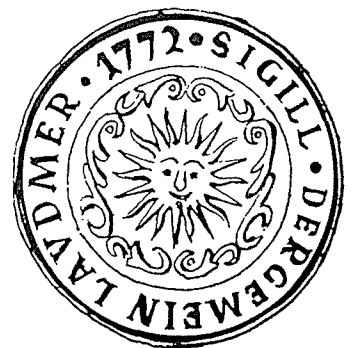
Klokočov u Vítkova, něm. Gross Glockersdorf, původně česká obec, poněmčená v polovině minulého století, má ve znaku doprava otočeného vzpřímeného lva, který drží v předních tlapách zvon. Na otázku, odkud se vzal lev, můžeme s jistými výhradami připustit domněnku, že by mohl jít o ohlas někdejšího zeměpanského majetku (obdoba znaku Klimkovic a St. Lublic). Původ znamení zvonu se dá opět vysvětlit mylnou lidovou etymologií. Klokočov se původně německy jmenoval Glo-goczendorf (tj. Klokočova ves), později Glockschendorf a po dalších obměnách roku 1630 Gr. Glockersdorf. V tomto tvaru slyšeli již obyvatelé podst. jméno die Glocke (zvon) a chápali místní jméno Glockersdorf jako „zvonovou ves“. Proto se ve znaku obce vyskytuje lev, držící zvonec.

Jako další mluvící znaky připojuji ještě: kříž — Kruzhberk (Kreuzberg) u Lublic, vlk — Vlkovice u Fulneku, koš — Košatka u Jistebníku n. O., sova — Jílovec (Eilowitz) u Fulneku (zde je to opět mylná lid. etymologie k podst. jm. die Eule, sova, ačkoliv jde o „jíl“, hlínu).

Do skupiny obcí, jež mají v pečetích vyobrazení světců a patronů svých kostelů, jak je tomu u měst např. ve

1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12

znaku Hranic (sv. Štěpán z kláštera Hradiště) a Frenšátu (sv. Martin), patří z venkovských obcí Bělotín u Hranic (sv. Jiří), Jistebník n. Odrou a Vrážné u Oder (sv. Petr) a Kletné u Suchdolu n. O. (rošt, na němž byl podle staré legendy smažen sv. Vavřínek).

Tak jako u Spálova obraz tisů v pečeti připomíná založení obce v bývalém hraničním hvozdu, nacházíme obdobný motiv v Pohoří u Oder, kde vyobrazení dvou zkřížených seker je upomínkou na mýcení lesů (nejde-li o hornický symbol, který by byl upomínkou na někdejší dolování stříbra). Také Lesní Albrechtice u Březové mají v razítku vyobrazení stromu, a to listnatého, pravděpodobně buku.

Pečetidla obcí byla uložena zpravidla spolu s důležitými listinami v obecních truhlicích, které chránili a opatrovali představitelé obecní samosprávy, každoročně volení purkmistři (lidově „budmistři“). Ve venkovských obcích, kde neměli radnice, se obecní truhlice neustále stěhovala po obci podle toho, který sedlák byl zvolen „budmistrem“. Na Spálovsku se do současné doby dochovala původní dřevěná truhlice Heltinova, která má rozměry: délka 54 cm, šířka 35 cm a výška 31,5 cm. Má ručně vyrobený kovový zámek, její víko je však již poškozeno násilným otevřením. Uložena je u autora tohoto článku.

Na závěr upozorňuji zájemce o městské a vesnické pečeti v našem kraji na dva články Gustava Becka z Fulneku, které o místních pečetích pojednávají. V časopisu *Das Kuhländchen*, sv. 12, Nový Jičín 1933, je na pokračování otištěn jeho článek „Unsere Ortswappen“, v němž je vyobrazeno a popsáno 51 znaků. Pro zastavení časopisu *Das Kuhländchen* bylo otištěno pokračování článku pod názvem „Unsere Ortswappen. Ein Beitrag zur Heimatkunde.“ v časopisu *Deutsch-mähr.-schles. Heimat*, roč. 18, Brno 1932, kde bylo rovněž vyobrazeno a popsáno dalších 36 znaků. Oba články přinášejí hodně materiálu, hlavně pokud jde o obrazovou část. Některé výklady jsou však mylné nebo tendenční, zvláště ty, které se snaží dokazovat prioritu německých místních jmen v našem kraji před jmény slovanskými.

Dále upozorňuji na hodnotný novější článek Věry Steinbachové „K otázce znaků měst a městeček v okrese Nový Jičín“, otištěný ve *Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín*, 1970, svazek 4, s. 44–51, v němž jsou popsány znaky a pečeti těchto měst a městeček: Bílovec, Fulnek, Nový Jičín, Štramberk, Příbor, Frenštát p. R., Klímkovice, Odry, Starý Jičín, Spálov, Suchdol, Kopřivnice, Studénka. K článku je připojeno 8 vyobrazení městských znaků nebo pečeti a článek je zakončen poznámkami, jež odkazují na použité prameny a literaturu.

V odstavci týkajícím se Spálova (s. 48) je třeba opravit

nesprávný údaj, ve vlastivědné literatuře všeobecně rozšířený, že Spálov byl povýšen na městečko v roce 1832. Ve skutečnosti k tomu došlo již cca 4 roky dříve 25. září 1828. Dne 21. 11. 1832 obdrželo městečko Spálov císařským diplomem právo na dva výroční trhy. Originál privilegia je uložen v Okres. archivu v Novém Jičíně. (Blíže o tom pojednává článek Fr. Šustka „Povýšení Spálova na městys v r. 1828 a udělení dvou výročních trhů v r. 1832“, *Oderské vrchy*, roč. V/1972, čís. 1–3, s. 30–44).

Fotografie: H. Kunzová; kresby: E. Přikryl

Text k obrázkům na str. 16:

1. Spálov (něm. Sponau), nejstarší známá pečeť z doby před třicetiletou válkou, užívaná až do ztráty pečetidla v roce 1746 za selských bouří na Spálovsku (jehličnatý strom — tis). Nakreslil Antonín Brňák, 1945.

2. Spálov, druhá pečeť z roku 1749, používaná po ztrátě prvního pečetidla do roku 1751 (jehličnatý strom — tis). Nakreslil Emil Přikryl, 1980.

3. Spálov, třetí pečeť z roku 1751, používaná v letech 1751–1852 (12 oveček pod božským okem). Pečetidla používáno již také jako razítka. Nakreslil E. Přikryl, 1980.

4. Spálov, čtvrtá pečeť z roku 1852, pečetidla používáno také jako razítka v letech 1852–1890 (jehličnatý strom). Nakreslil E. Přikryl, 1980.

5. Spálov, razítka používané v letech 1890–1917 (jehličnatý strom). Nakreslil A. Brňák, 1945.

6. Spálov, razítka používané v letech 1917–1927 (listnatý strom — lípa). Nakreslil A. Brňák, 1945.

7. Spálov, razítka používané v letech 1927–1938 (jehličnatý strom). Nakreslil Ant. Brňák, 1945.

8. Luboměř (něm. Laudmer), nejstarší známá pečeť používaná po třicetileté válce až do roku 1772 (zářící slunce). Nakreslil E. Přikryl, 1980.

9. Luboměř, druhá pečeť z roku 1772 používaná do začátku 2. poloviny 19. století (zářící slunce). Nakreslil E. Přikryl, 1980.

10. Heltinov (něm. Scherzdorf), první pečeť používaná v letech 1719–1850 („včelí klát“, úl). Nakreslil E. Přikryl, 1980.

11. Heltinov, razítka používané v letech 1857–1918 (dvě zkřížené palmové ratolesti). Otisk razítka.

12. Earnov (něm. Bernhau), pečeť z počátku 18. století (medvěd kráčející doprava). Nakreslil E. Přikryl, 1980.

Z dějin Vítkovických železáren

LUDOVÍT SZABÓ

Příspěvek k dějinám protifašistického odboje ve Vítkovických železárnách

Muzeum revolučních bojů a osvobození v Ostravě ochraňuje ve svých sbírkách mimo jiné i velký soubor vzpomínek, z nichž mnohé jsou věnovány protifašistickému odboji let 1939–1945 v SM kraji. Nalezneme mezi nimi i takové, které podávají přímé svědectví o rezisten-

ci zaměstnanců Vítkovických železáren, největšího průmyslového kolosu Ostravy.

I když tematikou odboje pracujících VŽ se zabývalo již několik autorů a poměrně bohatá bibliografie je svědectvím intenzivního zájmu historiků o tento problém,

existuje ještě stále příliš omezený pohled, který si všímá pouze nejvýznamnějších a nejúspěšnějších akcí a každodennímu a na první pohled nenapadnému, ve své době však stejně nebezpečnému a odvážnému odporu místo neposkytuje. Kolportáž tisku, opatřování falešných dokumentů, a pak hlavně celá řada skrytých i zjevných sabotáží, nepostižitelné snižování pracovní aktivity, záporné zvyšování absence a podobné jevy zasahovaly nacistickou válečnou mašinerii na nejcitlivějším místě, v jejím ekonomickém potenciálu.

Následující příspěvek vychází z rozboru vzpomínek dvou přímých účastníků protifašistického odboje ve VŽ a chce si všimnout právě výše zmíněné mravenčí a nenápadné, přesto však hrdinské práce. První vzpomínka mimo to podává i zajímavé svědectví o situaci ve VŽ těsně před Mnichovem a pak upozorňuje na dvě dosud v literatuře neznámé odbojové skupiny v modelárně staré ocelárny. Na základě druhé pak chce přiblížit konkrétní formy sabotážní činnosti ve VŽ.

Jelikož již existuje syntetická práce o VŽ v období nacistické okupace,¹⁾ která si všímá také odboje, považuji za vhodný metodický krok konfrontovat v literatuře uváděné skutečnosti s tvrzeními vzpomínek a vytvořit tak objektivnější pohled na studované jevy.

I.

Jaroslav Borský, autor první vzpomínky²⁾, pracoval od roku 1937 jako modelář v modelárně staré ocelárny ve VŽ. Vyostřování mezinárodní i vnitřní situace koncem 30. let vedlo k živému zájmu dělnictva o politické dění. Také dělnictvo modelárny se v četných diskusích a komentářích stavělo k probíhajícímu prohlubování politické krize. Postoje k tomuto procesu diferencovaly dělnictvo do několika skupin. J. Borský, i když částečně schematicky, přesto však zajímavě vymezil tyto:

- komunisté a přívrženci KSČ,
- dělníci orientovaní na sociální demokracii,
- tzv. apolitiční dělníci.

Apolitickými rozuměl ty, co bydleli za vodou, tj. dělnictvo dojíždějící z oblasti Hlučínska.

V podstatě můžeme toto rozdělení akceptovat. Jen třeba podotknout, že v baště reformismu³⁾, jakou VŽ v předmnichovském období byly, nemůžeme komunisticky orientované dělnictvo stavět početně na první místo, ale musíme předpokládat daleko silnější pozici sociální demokracie.

Apolitické dělnictvo postupně přecházelo na profašistické pozice.⁴⁾ Avšak teprve mnichovský diktát plně otevřel stavidla jejich kuráží a tito dělníci se stávali nebezpečnými, hlavně komunistům. Předmnichovské politizování ustalo, situace komunistů se po rozpuštění KSČ, a pak hlavně po březnových událostech roku 1939 stala nebezpečnou. J. Borský vzpomíná, jak mu jeho spolupracovníci věšeli nad pracovní stůl propagační nacistické materiály, jména odsouzených, popravených atd.

I přes toto stíženě a nebezpečné postavení začal J. Borský, pod vedením instruktora krajského ilegálního vedení KSČ E. Štěrbovského, vytvářet základní opoziční kádr. Ten v první fázi v modelárně staré ocelárny tvořili V. Dlouhý, I. Poštulka a V. Sedláček.⁵⁾

Hlavními úkoly této nově vzniknuvší buňky bylo získávání nových členů, opatřování ilegálních tiskovin a později i jejich zhotovování, získávání formulářů úředních dokumentů, navazování spojení s jinými odbojovými skupinami atd.

Mimo to byly prováděny sabotáže. I. Poštulka přišel

na zajímavý způsob ničení slévacích forem. Do klišu, který byl použit, se přidávala sůl, která zapříčinila, že předmět se brzo rozklížil a formu bylo třeba dělat znovu.

Velikost skupiny neustále rostla. Velmi zajímavým jevem, který jsme schopni ve vzpomínce J. Borského sledovat, je politická příslušnost členů odbojové skupiny. Jak již bylo řečeno, J. Borský byl komunista. Další čtyři členové skupiny byli sociální demokraté. tři jsou uvedeni jako bezpartijní, jeden jako příslušník Sokola a u jednoho není politická příslušnost známa. Tato skutečnost potvrzuje již jednou vyřčenou tezi o silné pozici sociální demokracie ve VŽ. Březnové události roku 1939 však vedly k radikalizaci sociálně demokratického dělnictva a aktivní zapojení do odbojové činnosti svědčí o změně v jejich politickém postoji.

V programu ilegální skupiny bylo též navazování kontaktu s jinými skupinami. V tzv. dolní modelárně pracovalo Sociálně revoluční hnutí, jehož vedoucím byl Fr. Maráček. O této skupině se zmíním alespoň ve stručnosti, protože nebyla rovněž dosud v literatuře známa.

Skupina byla organizována trojkovou strukturou. Jejím hlavním úkolem bylo provádět sabotáže, shromažďovat zbraně a ve vhodnou chvíli provést povstání. Toto povstání mělo zasáhnout údajně celé Ostravsko, proto byla organizace silně rozvětvená a zasahovala do všech částí města. Vyčkávání na další pokyny a postupná likvidace fašisty však tuto organizaci umrtvilo. Po vyhlášení stanného práva po nástupu heidrichiády byl Fr. Maráček zatčen a 19. 11. 1941 v Brně popraven.⁶⁾ Ze vzpomínky J. Borského sice vyčteme, že Sociálně revoluční hnutí existovalo, do jaké míry však provádělo vytýčený program a jak dalece sahala spolupráce obou skupin, určit nelze.

Další skupinou, se kterou byli dělníci modelárny staré ocelárny v kontaktu, a to daleko živějším, byla komunistická skupina v Radvanicích. A právě její vyzrazení v roce 1941 způsobilo zatčení několika dělníků modelárny, mezi kterými byl i J. Borský. Podle jeho svědectví nebyla prozrazena celá skupina, takže můžeme předpokládat její další existenci. Sledovat ji však pro současrou neznalost nových informačních zdrojů schopni nejsme.

I na první pohled nenápadná vzpomínka nás tedy může přivést na stopu zajímavým zjištěním. Samozřejmě, že jednostranný pohled vzpomínajícího může způsobit celou řadu zkreslení. Přesto však poskytuje základní informace, jinde nedosažitelné, a otvírá tak možnost vytvořit komparaci s dostupným pramenným materiálem nový a ucelenější pohled na historickou skutečnost.

II.

Jedním ze základních a kvantitativně zřejmě nejrozsířenějších projevů rezistence k fašistickému režimu byly sabotáže. Můžeme je rozdělit do dvou základních skupin. První tvořily přímé destruktivní akce, jejichž cílem bylo úplné nebo částečné ochromit chod průmyslového provozu, dopravy atd. Druhá skupina zahrnuje tzv. nepostižitelné sabotáže, tj. časově široce rozložené a konkrétně nepostižitelné projevy odporu, které jsou reprezentovány hlavně snižováním pracovní aktivity, a to z nejrůznějších důvodů. Tato forma snad nejlépe vyhovovala podmínkám a na ni byl český člověk mistrem.

Proto musíme hodnotit nejen sabotáže první skupiny, ale i projevy represí těžko postižitelné, které byly objektivně podmíněné a nutné a které zasazovaly němec-

kému válce sloužícímu průmyslu stejně ničící rány.

Předchozí řádky považují za nutný úvod před sledováním konkrétních sabotážních projevů, které jsou rekonstruovány na základě vzpomínky komunistického funkcionáře Alberta Kučery,⁷⁾ bývalého zaměstnance VŽ.

Za nejjednodušší a relativně bezrizikový způsob zpomalení výroby považovali dělníci VŽ zvýšenou poruchovost strojního zařízení. Jelikož však odstraňování složitějších poruch vyžadovalo těžkou práci opravářů, byl zaveden velmi racionální a ve své podstatě dokonalý systém neexistujících, formálně však podle předpisů písemně potvrzených závad, jejichž „odstranění“ si vyžádalo často i hodinové prostoje. Tímto způsobem vznikaly nenahraditelné škody, které hlavně ke konci války citelně oslabovaly německou ekonomiku.

Tento důmyslný postup byl aplikován v tzv. pancéřovně na automatických strojích pro autogenní vyřezávání bočnic a předních a zadních desek k tankům. „Poruchy“ pak „opravovali“ elektrikáři, kteří byli se systémem předem obeznámeni.

Uvedený příklad nejlépe charakterizuje postoj dělnictva k okupantům. Vytvořená „porucha“ poškodila VŽ, avšak opravářům nepřidala žádnou práci. Tato skutečnost dokazuje důmyslný přístup českého dělníka i k tak ožehavému a nebezpečnému problému, jakým jsou sabotáže.

Velmi nedostatkovým výrobkem ve VŽ v období okupace se stal ohnivzdorný materiál, který byl vyráběn v podniku šamotce. Vyřazení tohoto provozu z chodu by vážně ohrozilo celou továrnu a způsobilo tak četné komplikace. Proto bylo rozhodnuto šamotku podpálit.

Instruktaž k této akci byla vzata z moskevského vysí-

lání rozhlasu. 30. 6. 1943 mezi 19. a 20. hodinou byly dřevěné konstrukce šamotky namazány zvláštní samozápalnou hmotou namíchanou podle „moskevského receptu“. Asi po půlnoci začala celá budova prudce hořet a zanedlouho lehla popelem.

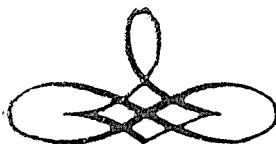
Další a další méně i více úspěšné akce se objevovaly na všech stranách VŽ. Jejich skutečný rozsah a účinek se už asi nikdy nepodaří v komplexnosti zachytit. Jedno je však jisté, že způsobovaly nacistům vážné obtíže, a ty pak, znásobené i zásobovacími a energetickými výpadky, přispěly k ekonomickému rozvratu fašistického systému.

— — —

Dva předložené příspěvky k dějinám protifašistického odboje ve VŽ nejsou a ani nemohou být tematicky a koncepčně ucelené. Je to způsobeno především jejich úzkou heuristickou základnou, kterou tvoří pouze vzpomínky, ještě navíc se nedoplňující. Přesto však chtějí naznačit některé opomíjené jevy a skutečnosti a přispět tím svou troškou do mozaiky poznání vývoje VŽ v době nacistické okupace.

POZNÁMKY

1. C. Nečas, Vítkovické železářny v době národní nesvobody 1938—1945, Ostrava 1970, 145 s.
2. Sbírký MRB v Ostravě, inv. č. III. V 292.
3. C. Nečas, c. d., s. 24.
4. Nutno vzít v potaz složitou problematiku Hlučína.
5. V. Sedláček je jmenován v citované práci C. Nečase, s. 86.
6. C. Nečas, c. d., s. 139.
7. Sbírký MRB v Ostravě, inv. č. III. V 171.

PAVEL ŠRÁMEK

Doplňk k článku Leoše Mláčka — Jaroslava Slunéčka

K výrobě ocelových zvonů na Ostravsku

O produkci firmy „Gussstahlwerke Bochumer Verein“ v Bochumi (NSR):

K výše uvedenému hodnotnému, faktograficky preciznímu článku chci doplnit pouze 2 následující údaje: v dolní lucerně věže tzv. Hlázky v Opavě (nám. 1. máje, dříve Horní náměstí), dnes sídle MěstNV Opava, je do dnes umístěn ocelolitinový zvon, sloužící k odbíjení čtvrtí hodin. Je upevněn na kovové konstrukci na střeše půdního prostoru hlázky. Je rozezníván elektricky prostřednictvím úderů kladívka zvenčí. Na čepci zvonu je mezi 2 plastickými linkami jednořádkový nápis kapitálou: „BOCHUMER VEREIN GUSSTAHLFABRIK 1877“ (začáteční písmena slov nápisu jsou vysoká 4 cm, ostatní

včetně číslic vnoření 3,5 cm). Na přechodu k věnci obíhají po obvodu zvonu 3 plastické linky. Další pozoruhodný zvon bochumské provenience obdobného provedení je zavěšen ve faruším kostele Narození Panny Marie v Jakartovicích (o. Opava), který byl ulit roku 1899.

Závěrem chci upozornit, že v roce 1967 byl podnik „Gussstahlwerke Bochumer Verein“ jediným stabilním výrobcem ocelolitinových zvonů na světě, měl 16 000 zaměstnanců a byl akciovou společností v rámci Kruppova koncernu. O rozsahu výroby svědčí mj. 5 vysokých pecí, 4 siemens-martinské ocelárny s 15 pecemi, 2 elektroocelárny atd., přičemž provoz odlévárny zvonů byl jedním z 8 závodů tohoto velmi moderního podniku.

ANNA SKÝBOVÁ: České královské korunovační klenoty.
Praha 1982, 96 + XX s.

V dvojčísle 1—2 IV. ročníku Zpravodaje byla podána informace o publikaci Die ungarischen Krönungsinsignien (Uherské korunovační insignie), která se před časem objevila na našem knižním trhu v prodejnách Zahraníční literatury.

Nyní jsme se také u nás v Československu dočkali obdobného díla, pojednávajícího o českých královských korunovačních klenotech. I když jsou tyto klenoty mladší než uherské, patří přesto k nemnoha do dnešní doby zachovaným středověkým symbolům státní moci v Evropě a ve světě vůbec. Jejich historie je složitá a často dramatická. Její sledování je nevšedním zážitkem.

Korunovační klenoty tvoří soubor předmětů, které byly používány při korunovačních obřadech českých králů a královen. Nejdůležitější, nejstarší a nejvýznamnější z nich je královská koruna, zvaná též svatováclavská. Svatováclavskou byla nazvána proto, že v době mezi korunovacemi měla spočívat na lebce knížete sv. Václava, uchovávané v chrámu sv. Víta v Praze. Byla zhotovena ke korunovaci českého krále Karla I. (jako římského císaře Karla IV.) a jeho první manželky, francouzské princezny Blanky z Valois, která se konala dne 2. září 1347 v Praze. Dále tato koruna spočinula slavnostně na hlavách dalších 21 českých králů a jedné panující královny (Marie Terezie) a na hlavách 17 královen — manželek panujících králů (v případě Marie Terezie na hlavě jejího manžela arcivévody Františka Lotrinského, který byl jako římský císař Františkem I.). Naposledy jí byla slavnostně korunována na českou královnu dne 12. září 1836 Marie Anna Sardinská, manželka posledního korunovaného českého krále Ferdinanda V. Dobrotivého (jako císaře rakouského Ferdinanda I.), který byl na českého krále korunován 7. září 1836.

Dalšími částmi korunovačního souboru jsou královské žezlo a říšské jablko. Žezlo z doby Karlovy se nedochovalo. To, které je součástí dnešních korunovačních klenotů, pochází z 2. pol. 16. stol., stejně jako královské jablko.

Tyto tři předměty jsou přímou a hlavní součástí korunovačních klenotů. V roce 1962 byly zákonem prohlášeny za národní kulturní památku č. 2. Na rozdíl od jiných historických symbolů státní moci nejsou české královské korunovační klenoty trvale veřejně přístupné. Jsou uchovávány v korunní komoře nad svatováclavskou kaplí v katedrále sv. Víta v Praze. Zde jsou uloženy ve skříni uzamčené sedmi zámky. Držiteli klíčů k těmto zámkům byli vždy přední představitelé našeho národa a státu, avšak držba klíčů byla v průběhu dějin mnohokrát měněna. Podle poslední úpravy v rozdělení držby klíčů, provedené po zavedení federálního zřízení našeho státu, jsou držiteli klíčů tyto funkcionáři:

1. Prezident ČSSR
2. Předseda Federálního shromáždění ČSSR
3. Předseda federální vlády ČSSR
4. Předseda České národní rady
5. Předseda vlády ČSR

6. Primátor Hlavního města Prahy
7. Pražský arcibiskup

Klenoty jsou veřejně vystavovány jen výjimečně, vždy za mimořádně slavnostních okolností. Naposled se tak stalo v roce 1978, kdy byly korunovační klenoty součástí výstavy Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR, uspořádané v prostorách Starého paláce Pražského hradu k 600. výročí smrti tohoto nejvýznamnějšího českého panovníka (29. listopadu 1378). Tato výstava trvala několik měsíců a po celou dobu byla středem neutuchajícího zájmu naší nejširší veřejnosti. K tomu jistě přispělo, mimo celé řady dalších vystavených cenných historických předmětů a dokumentů, i vystavení korunovačních klenotů.

Dalšími, nepřímými součástmi korunovačních klenotů byl korunovační kříž a korunovační meč, oba pocházející z doby Karlovy. Tyto insignie jsou dnes uloženy v klenotnici svatovítské katedrály (spolu s mnoha dalšími součástmi svatovítského chrámového pokladu), která je umístěna v kapli sv. Kříže na II. nádvoří Pražského hradu a je běžně přístupná veřejnosti.

Dále patřily k souboru korunovačních předmětů prsten a kříšťálová nádobka na svěcený olej, které se však do dnešní doby nezachovaly.

Při korunovacích byly používány i předměty zhotovené z látky; ty původní z doby Karlovy se však samozřejmě nedochovaly. Ty textilie, které jsou dnes řazeny k souboru korunovačních klenotů, pocházejí ze 16. stol. (1 čapka), ostatní, tj. druhá čapka, korunovační plášť s hermelínem, škola a pás, pocházejí z 18. stol.

Tyto informace, ale také ještě celou řadu dalších, se dočtete ve zmíněné publikaci, jejíž autorkou je Anna Skýbová.

Textová část knihy je rozdělena do čtyř kapitol. V první z nich je popisována historie českých korunovačních insignií a obřadů dc doby Karlovy. V dobách, kdy čeští panovníci měli titul vévodů, nebyla slavnostním aktem nástupu do panovnické funkce korunovace, nýbrž slavnostní dosednutí kandidáta z přemyslovského rodu na kamenný knížecí stolec na Pražském hradě. I když čeští panovníci neustále usilovali o získání vyšší, tj. královské hodnosti a práva užívat královské koruny, což se jim nakonec podařilo, ani potom nebyla královská korunovace nezbytným aktem pro skutečný výkon panovnické moci v Českém království. Základním národem na vládu v Čechách bylo přemyslovské dědičné právo. Korunovace byla spíše velkou okázalou slavností, která měla ukázat moc a slávu českého krále a lesk jeho dvora. Avšak po vymření domácího panovnického rodu Přemyslovců roku 1306 dochází ke změně nazírání na význam české královské korunovace. Nebyla již pouze slavnostním obřadem, ale získala státoprávní charakter. Stala se závazným projevem předání panovnické moci.

Druhá kapitola pojednává o královské koruně Karla IV. a o královských korunovacích. Je zde srovnáván tvar a vnější vzhled Karlovy Svatováclavské koruny s korunami vyobrazenými na pečeti posledních přemyslovských králů, v iluminovaných rukopisech z oněch dob i se zachovanými pohřebními insigniemi českých králů Přemysla Otakara II. a Rudolfa I. Habsburského, zvaného Kaše. V podstatě jde o to, zda Karel dal ke své ko-

runovací na českého krále zhotovit zcela novou korunu, či zda dal původní přemyslovskou korunu pouze opravit, lépe vyzdobit, případně zmodernizovat, v zásadě jí však ponechal její přemyslovský tvar. Přestože ani v této knize není na tento starý problém vysloven zcela jednoznačný názor, poukazuje zde autorka na Karlovu usilovnou snahu vyvarovat se jak chyb Přemyslovců, tak i svého otce Jana a znovu upevnit zpochybněnou panovnickou moc. Karel se vždy snažil co nejvíce zdůraznit souvislost Lucemburků s Přemyslovci a tím potvrdit právoplatné nároky Lucemburků na dědičnou vládu v Českém království. Konkrétním a viditelným symbolem toho byla právě česká královská koruna. A z těchto důvodů se autorka knihy spíše přiklání k názoru, že Karlova Svatovlavská koruna vznikla pravděpodobně úpravou a vylepšením původní královské koruny Přemyslovců. Ve prospěch této hypotézy hovoří i skutečnost, že se původní přemyslovská koruna nezachovala.

Královské korunovace měly probíhat podle přísných předpisů, které stanovil Karlov korunovační řád. Avšak okolnosti často znemožnily, aby těmto předpisům bylo učiněno zadost. Autorka se zde zmiňuje zejména o korunovacích, které byly svým průběhem mimořádné. Jedná se především o dvě dětské korunovace (Václava IV. v r. 1363 a Ludvíka Jagellonského roku 1509), jakož i o mimořádné události při korunovacích, které současníci pokládali za zvláštní znamení (např. vypadnutí drahého kamene z koruny při korunovaci Jiřího z Poděbrad roku 1458).

Že ani korunovace nezabránila tomu, aby již korunovaný král nebyl sesazen, je zde doloženo oběma případy, kdy k tomu v českých dějinách došlo, totiž Zikmunda (korunovaného 1420 a sesazeného 1421) a Ferdinanda II. (korunovaného 1617 a sesazeného roku 1619).

Na konci této kapitoly jsou uvedeni ti panovníci, kteří sice český královský úřad fakticky zastávali, avšak korunování českou královskou korunou z těch či oněch příčin nebyli. Je mezi nimi uveden i Matyáš Korvín, jehož titul českého krále byl ovšem právně problematický.

Třetí kapitola pojednává o uložení českých korunovačních klenotů od nejstarší doby až po současnost. Podle listiny papeže Klimenta VI. z 6. května 1346 věnoval budoucí český král Karel novou korunu zemskému patronu sv. Václavu. Na jeho hlavě měla být královská koruna uložena. Snímána měla být jen při korunovacích nebo při mimořádných slavnostech, jichž se král zúčastnil a které vyžadovaly užití královské koruny, ovšem jen v Praze nebo jejím nejbližším okolí, a ještě téhož dne musela být koruna vrácena na světovou hlavu v katedrále. Kdo by toto nařízení porušil, měl být potrestán nejvyšším církevním trestem — exkomunikací. Avšak již Karlovi synové toto přísné nařízení porušili (aniž by ovšem za to byli exkomunikováni). Nejdříve Václav IV. dal pravděpodobně na počátku 15. stol. převézt korunovační klenoty na Karlštejn. Jeho bratr Zikmund je pak roku 1420 dokonce vyvezl za hranice českého království odkud byly navraceny, naštěstí neporušené, až roku 1436. Královská koruna a ostatní korunovační klenoty byly pak v průběhu staletí uchovávány na mnoha místech, častokrát mimo Prahu, ba dokonce mimo území Českého království. Až do bitvy na Bílé hoře (8. listopadu 1620) a krátce po ní známe dobu a jednotlivá místa uložení českých korunovačních klenotů poměrně přesně, pak jsou však údaje o jejich uložení a převozech značně kusé. S jistotou víme o jejich dvojím uložení v Českých

Budějovicích v době třicetileté války, jakož i o jejich přítomnosti v Praze při královských korunovacích. Kde však byly uloženy mimo tu dobu, se až do konce 18. stol. s určitostí neví, protože Habsburkové udržovali okolnosti kolem převážení české královské koruny a ostatních korunovačních klenotů v hluboké tajnosti. Předpokládá se však, že byly po celou tu dobu uloženy v císařské klenotnici Habsburků ve Vídni. Od konce 18. stol. o tom víme zcela jistě. Jejich převážení ke korunovacím českých králů do Prahy se pokaždé setkal s mimořádným zájmem české veřejnosti a bylo příležitostí k projevům českého vlasteneckého nadšení, zejména v době národního obrození. Obzvlášť slavnostní byl návrat českých korunovačních klenotů z Vídně do Prahy v roce 1867, kde již definitivně zůstaly. Ale ani pak nebyl jejich osud zcela klidný, ba mnohdy visel na vlásku. Zejména na podzim pohnutého roku 1938, kdy byly klenoty převáženy z Prahy do Žiliny a pak za mimořádně dramatických okolností zpět; dále v období protektorátu, kdy klenoty zažily největší ponížení v celé své dosavadní historii, jakož i na samém konci II. svět. války, kdy klenoty zmizely. Objeveny byly až po skončení války zazděné v románské části Pražského hradu. O tom všem, ale mnohem podrobněji, se dočteme ve třetí kapitole, která se takto stala nejdramatičtější a nejnapínavější kapitolou této knihy.

Konečně čtvrtá kapitola přináší vlastní popis jednotlivých součástí českého královského korunovačního souboru po stránce uměleckohistorické, který je doplněn dokonalými snímky jednotlivých předmětů, často v detailních záběrech.

Na závěr je připojen seznam všech osob — českých králů a královen, na jejichž hlavách česká královská koruna právoplatně spočinula.

Kniha České královské korunovační klenoty se objevila na pultech našich knihkupectví 19. srpna 1982. Je to po všech stránkách reprezentační publikace, podávající zatím nejucelenější informace o těchto našich národních relikviích. Kniha má 96 stran formátu 235×270 mm včetně 12 černobílých a 37 barevných fotografií, jejichž autory jsou Alexandr Paul a Prokop Paul. Na těchto fotografiích jsou zobrazeny kromě jednotlivých předmětů královského korunovačního souboru také listiny, pečeti, slavnosti a jiné dokumenty s českými královskými korunovačními klenoty související. Také zájemci o heraldiku, sfragistiku a diplomatiku zde najdou množství materiálu z oblastí svých zájmů. Kniha je doplněna ruským, anglickým, německým a španělským resumé.

Vydalo nakladatelství Panorama jako svou 3818. publikaci. Vytiskla Severografia Červený Kostelec, knihařské zpracování provedlo výrobní družstvo Kovo — dřevo Olomouc. Náklad 40 000 výtisků. Cena 65,— Kčs.

—klas—

JIŘÍ SPĚVÁČEK: Král diplomat. Praha 1982, 280 s.

Mnozí z nás máme ještě v živé paměti událost, k níž došlo před dvěma lety. Tehdy, v srpnu 1980, byly na základě dohody mezi ministerstvem kultury ČSR a Lucemburským velkovévodstvím dopraven z Lucemburku do Prahy tělesné pozůstatky někdejšího českého krále, lucemburského hraběte Jana; aby zde byly podrobeny tropologicko-lékařskému průzkumu. Systematickým prů-

zkumem kosterních pozůstatků historických osobností českých dějin bylo v posledních letech pověřeno Národní muzeum v Praze pod vedením antropologa MUDr. Emanuela Vlčka, DrSc. V jeho rámci se přistoupilo také k průzkumu tělesných pozůstatků krále Jana, které jsou trvale uloženy mimo území ČSSR, a sice v Lucembursku, avšak tento stát nemá pro provedení podobného průzkumu patřičné možnosti.

Po skončeném antropologicko-lékařském průzkumu byly královy tělesné ostatky konzervovány a po nějakou dobu pietně vystaveny v Panteonu Národního muzea v Praze. Po skončení výstavy byly se státními poctami dopraveny letecky zpět do Lucemburku a v nové rakvi uloženy v tamní katedrále Panny Marie snad k již definitivnímu odpočinku.

Král Jan je v české historiografii běžně nazýván Lucemburským podle hrabství, později vévodství, dnes velkovévodství, v němž jeho rod po staletí dědičně vládl. Na českém trůně však nikdy předtím ani potom nevládl žádný jiný král tohoto jména, takže by zcela stačilo pojmenování Jan I. nebo prostě král Jan. Avšak běžné, tradiční pojmenování Jan Lucemburský je jak mezi historiky, tak i u nejširší veřejnosti natolik vžitě, že si ani neuvedomujeme, že uvádění rozlišovacího příjmení Lucemburský je v tomto případě zbytečné. Lucemburčané sami, a také mnozí jiní zahraniční historikové, jej nazývají Jan Slepý.

Král Jan se tedy po více než 630 letech opět ocitl v Praze, i když tentokrát jen v podobě svých tělesných pozůstatků. Poprvé přišel do Čech v roce 1310, aby se zde jako čtrnáctiletý syn tehdejšího lucemburského hraběte, od roku 1307 římského krále a od roku 1312 římského císaře Jindřicha VII., a novomanžel tehdy osmnáctileté princezny Elišky Přemyslovny, nejmladší dcery někdejšího českého krále Václava II., nevlastní dcery krále Rudolfa I. Habsburského (po své maceše Elišce Rejčce, druhé manželce krále Václava II. a po jeho smrti manželce Rudolfově) a švagrové krále Jindřicha Korutanského (po své starší sestře Anně, Jindřichově manželce), ujal uvolněného českého trůnu, na který tímto sňatkem získal právní nárok a který jeho předchůdce, nynější švagr Jindřich Korutanský, musel dobrovolně opustit. Král Jan pak vládl v Čechách 36 let až do své smrti na bojišti v Kresčaku v sobotu 26. srpna 1346. Byl prvním českým králem z lucemburské dynastie, která dala zemím České koruny celkem čtyři za sebou následující panovníky, kteří v tomto království vládli po dobu 127 let (do roku 1437).

Tento v pořadí 10. český král nebyl v dřívější historické literatuře, zejména české, hodnocen všestranně a nezaujatě. Do širokého povědomí proniklo označení historika Josefa Šusty „král cizinec“, přičemž tento přívlastek zde měl odsuzující charakter. V hodinách dějepisu jsme se učili, že král Jan byl „dobrodruh“, který větší část období své vlády v Čechách trávil mimo své království, na toulkách Evropou, kde se zúčastňoval rytířských klání, zapléтал se do nejrůznějších sporů evropských

panovníků, bojoval po jejich boku za zájmy českému království cizí a do Čech se vracíval jen tehdy, když potřeboval získat další peníze na svůj dobrodružný a nákladný způsob života. Řečeno krátce: byl to vynikající rytíř, ale špatný panovník. Byl dáván do protikladu ke svému synu a nástupci Karlu IV., který byl Janovým pravým opakem, opravdovým Otcem vlasti.

Historik PhDr. Jiří Spěváček, CSc., vědecký pracovník Ústavu čs. a světových dějin ČSAV, přední znalec lucemburské doby, který je autorem knihy Král diplomat, však přináší ve své knize zcela jiný pohled na krále Jana. Především se snaží dokázat, že král Jan „vedl český stát prostřednictvím své politické činnosti do celoevropského povědomí a svého syna Karla přivedl do nejvyšších politických kruhů pozdní středověké Evropy“. Přitom se autor nevyhýbá ani líčení negativních stránek Janovy povahy a těch jeho činů, které z nejrůznějších příčin nepřinesly očekávaný efekt, či dokonce skončily fiaskem. Tak se zde namísto „krále cizince“ objevuje „král diplomat“, jehož zásluhy jsou sice nepopíratelné, které však také nelze neprávem zveličovat. Toto nové, moderní hodnocení postavy krále Jana a jeho významu v českých dějinách se tedy jeví jako mnohem objektivnější nežli většinou negativní hodnocení dřívějších historiků. Autor v knize uvádí: „Myšlenka zpracovat tuto knihu vznikla v souvislosti s ukončením práce na mé velké syntetické monografii o Karlu IV. Přesvědčit čtenáře o vysokém a jedinečném poslání krále Jana při vzestupu lucemburské dynastie, jejímž společným úsilím dosáhla česká státnost v osobě Karla IV. největšího rozmachu v pozdní středověké Evropě, bylo dostatečným důvodem ke vzniku této knihy“. Snahou autora nebylo podat „maximálně podrobný obraz o životě, politickém díle a historických činech“ krále Jana. Šlo mu především o objasnění složité, dramatické diplomatické činnosti tohoto krále, „který se díky mimořádným schopnostem a politickému rozhledu dostal do nejvyšších kruhů tehdejší Evropy“. „A právě na tuto mimočeskou, výrazně evropskou politiku Jana Lucemburského zaměřil pozornost autor této knihy“.

Knihu Král diplomat je rozdělena do 5 kapitol, kterým předchází předmluva a za nimiž následuje rodokmen dynastie Lucemburků, doslov, výběr hlavních edicí pramenů a základní literatury a poznámky k vyobrazením. V textu je 43 černobílých dokumentárních fotografií a dvě mapky: hrabství Lucemburského a českého státu za vlády krále Jana.

Knihu vydalo nakladatelství Panorama v edici Stopy, fakta, svědectví. Praha 1982. Kniha má 280 stran textu a 32 stran obrazových příloh. Autoři fotografií jsou Alexandr Paul st., Prokop Paul a Antonín Bláha. Mapky kreslil Bohumil Stehlík. Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl zasloužilý umělec Milan Hegar. Vytiskly Tiskařské závody Praha. Vydání I. Náklad 50 000 výtisků. Cena 36,— Kčs.

—klas—

Z činnosti klubu

Seznam knih a publikací, zařazených v knihovně Klubu genealogů a heraldiků Ostrava.

Stav k 30. 9. 1982
Genealogicko-heraldická literatura:
2 výt. Josef Pilnáček: Staromoravští

rodové, 2. vyd., Brno 1972, 636 s. — 12 příl.
Heraldická literatura:

- 1 výt. Josef Petráň: Český znak, Praha 1970, 66 s.
- 1 výt. Zdeněk M. Zenger: Česká heraldika, Praha 1978, 155 s.
- 1 výt. Jiří Louda: Znaky československých měst, 2. rozšířené vyd., Praha 1975, 96 s. + 28 s. bar. příl.
- 1 výt. Heinz Machatscheck: Unterhalt-same Wappenkunde, Berlin 1981, 232 s.
- 1 výt. Heraldika a jílovští těžaři (Katalog stejnojmenné výstavy), Jílové u Prahy 1964, 13 s.

Edice Documenta heraldica, řada II.:

[Cyklus přednášek Heraldického klubu České numismatické spol.]

- 1 výt. sv. 1 — Pavel R. Pokorný, Pavel Palát: Bartoloměj Paprocký a jeho význam v české heraldice, Praha 1979, 15 s.
- 1 výt. sv. 2 — Pavel R. Pokorný: Antonín Rybička v české heraldice, Praha 1979, 8 s.
- 1 výt. sv. 3 — Pavel Palát: Vilém Kupfer — litograf, sběratel a autor znaků českých rodů a měst, Praha 1980, 4 s. + 4 s. příl.
- 1 výt. sv. 4 — Pavel Palát: Moravská a slezská heraldika a genealogie v díle Josefa Pilnáčka, Praha 1980, 8 s.
- 1 výt. sv. 5 — Jiří Suchánek: PhDr. Karel Schwarzenberg a jeho význam v české heraldice, Praha 1980, 8 s.

Sfragistická literatura:

- 1 výt. Jozef Šimončíč: Pečate miest a obcí trnavského okresu do roku 1850, Separátní výtisk studie uvedené v časopise Slovenská archivistika č. 2/1979, s. 60—84, Bratislava — Trnava 1980, 26 s. + 21 s. obr. př.
- 2 výt. Erich Šefčík: Pečetí těšínských Piastovců, Ostrava 1982, 51 s.

Archivní fondy:

- 1 výt. Jozef Šimončíč: Štátny okresný archiv v Trnave (Seznam archivních fondů), Trnava 1980, 32 s.
- 1 výt. Archiví olomouensis documenta (Katalog výstavy z fondů Okresního archivu Olomouc), Olomouc 1980, 23 s.

Obecně historické publikace:

- 1 výt. Studie z dějin hornictví 6, (Rozpravy Národního technického muzea), Praha 1975, 194 s.
- 2 výt. Ostrava socialistická (Dějiny města v letech 1945—1970), Ostrava 1971, 461 s.

- 1 výt. Alfons Březina: Muzeum ostravské operace Kravaře, Ostrava 1976, 181 s.
- 1 výt. Sborník poštovního muzea 1982, Praha 1982, 199 s. + 1 příl.

—Kj—

- 1 výt. Antonín Suldovský a kol.: 50 let Archivu města Ostravy, separát ze Sborníku příspěvků k dějinám a výstavbě města 6/1973, Ostrava 1973, 68 s.
- 1 výt. Jan Springer: K dějinám Státní vědecké knihovny v Olomouci, Olomouc 1966, 26 s.
- 1 výt. Václav Burian: Nálezy z kartuzie a husitského opevnění v Doia-nech (výzkum 1963), Olomouc 1965, 31 s.
- 1 výt. Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1978, Olomouc 1979, 140 s.
- 1 výt. Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1979, Olomouc 1980, 119 s.

Různé publikace:

- 1 výt. František Řehoř, Milada Řehořová: Makrofauna uhlonosného karbonu Československé části hornoslezské pánve, Ostrava 1972, 136 s. + LXIV obr. tab. + 6 příl.
- 1 výt. Archeologický sborník (Ostravské muzeum), Ostrava 1974, 134 s., XII. obr. tab.
- 1 výt. František Řezáč: Zámky Severomoravského kraje, Ostrava 1979, 35 s.
- 1 výt. Zdeněk Kříž: Významné parky Severomoravského kraje, Ostrava 1971, 322 s.
- 1 výt. 15 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě, Ostrava 1973, 68 s.
- 1 výt. Josef Kšír: Olomoucké renesanční portály, Olomouc 1969, 35 s.
- 1 výt. Průmysl papíru a celulózy (Katalog trustu podniků), Praha 1975, 93 s. + 2 příl.
- 1 výt. Kdy, kde, co v Olomouci — červen 1982, Olomouc 1982, 32 s.
- 1 výt. Kdy, kde, co v Olomouci — červenec 1982, Olomouc 1982, 32 s.

Publikace a časopisy vydávané naším klubem:

- 1 výt. Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 18. — 19. 10. 1980, Ostrava 1981, 77 s.

—klas—

OPRAVA

V č. 2—3 III. roč. (1981) Zpravodaje došlo omylem u článku Petra Zahnáše „Hrad Vartnov a jeho držitelé“ k zařazení kresby hradu Vikštejna, která správně náleží až do č. 4 k článku „Kdo byl vikštejnský pán Mikuláš Bravantský z Chobřan“ od téhož autora.

Ve 3. čísle IV. roč. Zpravodaje (1982) došlo u článku M. Kročka Nejstarší „sčítání lidu“ v Ostravě roku 1667 na s. 3 k dvěma chybám:

— pod označením „STRANA 4“ 3.—5. řádek
správné řazení slov:
Georg Mahler vormals — Thom.
Pernikarz vormals
Thom. Pernikarz Georg Mahler

— pod označením „STRANA 10“ 3. řádek
místo: L. Vinzensky — L. Psczinsky
má být: P. Rychalsky — P. Ruhalsky

DOTAZY

Vladimír Kejla (Dimitrovova 58, 701 00 Ostrava 1) by rád vyměnil tyto svazky edice Vlastivěda moravská: Morava za Pravěku, okresy Holešov, Náměšť, Přerov, Příbor, Strážnice, Vranov za svazky, které postrádá: Dějiny Moravy (4. a 5. část), Bíteš, Brno-venkov. okr., Břeclav, Dačice, Hrotovice, Ivančice, Jihlava, Klobuky u Brna, Olomouc, Pohořelice, Uničov + Rýmařov, Valašské Klobuky, Valašské Meziříčí a Vizovice.

OZNÁMENÍ

V 1. čísle I. ročníku našeho Zpravodaje jsme v roce 1978 s ovacemi vítali dar základní organizace chovatelů koček Českého svazu chovatelů drobného zvířectva v Ostravě, která nám bezplatně přenechala svou vývěsní skříňku na domě v Dimitrovově ulici č. 22 v blízkosti centra Ostravy. Po určité době jsme ji pak také využívali k propagačním účelům.

Vývěsní skříňka je však umístěna svým způsobem na dosti exponovaném místě, a tak se i na ní projevil „ruch“ našeho města. V průběhu posledních dvou let jsme ji museli nechat již třikrát zasklívat a opravovat.

Výbor KGHO z těchto důvodů sděluje svým členům, že v této skřínce už nenaleznou žádné materiály KGHO, neboť se rozhodl upustit od jejího používání a bude hledat jiné řešení.

